

Evaluation and Oversight by Iran's Islamic Parliament on Government Agencies: Case Study of the Ministry of Foreign Affairs

Heidarali Masoudi * Assistant Professor, Department of
International Relations, Shahid Beheshti
University, Tehran, Iran

Received: 13/04/2024

Extended Abstract

Introduction

Establishing appropriate criteria to evaluate the performance of executive bodies is crucial for oversight by Iran's Islamic Parliament. The main objective of the article is to enhance efficiency and improve government performance. Although the Islamic Parliament has dedicated attention to evaluating ministries, the Ministry of Foreign Affairs has received comparatively less scrutiny. This lack of attention stems primarily from the complex and sensitive nature of this ministry's activities and actions, coupled with the presumed evasion

Accepted: 25/04/2024

ISSN:2476-2806

eISSN:2476-6828

* Corresponding Author: H_masoudi@sbu.ac.ir

How to Cite: Masoudi, H. (2024). Evaluation and Oversight by Iran's Islamic Parliament on Government Agencies: Case Study of the Ministry of Foreign Affairs. *State Studies*, 10 (38), 1 - 42.
Doi: [10.22054/tssq.2024.80333.1537](https://doi.org/10.22054/tssq.2024.80333.1537).

of oversight in governments' international endeavors. Like other ministries, the Ministry of Foreign Affairs is publicly funded and must undergo continuous monitoring and evaluation by the Islamic Parliament. However, there is a dearth of coherent, well-formulated criteria for evaluating this ministry's performance. The central question this article addresses is: how can the Islamic Parliament effectively evaluate and monitor the Ministry of Foreign Affairs' performance?

Materials and Methods

In this research, a mixed-methods approach was employed for the extraction and analysis of performance monitoring indicators about the Ministry of Foreign Affairs. Initially, qualitative content analysis was conducted on the supervisory reports from the Islamic Consultative Assembly, the report on specific performance evaluation indicators for executive agencies from the Administrative and Recruitment Affairs Organization, as well as high-level documents related to the activities of the Ministry of Foreign Affairs. Through this qualitative analysis, and drawing upon the researcher's prior theoretical knowledge, the functional domains of the Ministry of Foreign Affairs and their corresponding preliminary indicators were identified. Subsequently, an analytical method was utilized to examine these indicators and assess their measurability and quantifiability. In instances where indicators were not measurable, or where they were measurable but lacked the requisite quantifiability, novel ideas for evaluating and monitoring the performance of the Ministry of Foreign Affairs have been proposed.

3 | Masoudi

Results and Discussion

Bilateral Diplomacy: In the realm of bilateral diplomacy, certain indicators, such as actions taken to counter the domination system and support the resistance movement, are not readily quantifiable. Such activities are primarily conducted based on the strategic influence of Iran's security and military forces, with the Ministry of Foreign Affairs primarily playing a facilitating role and providing diplomatic support. The impact of such actions cannot be evaluated in short time intervals; moreover, publicly accessible information and data for researchers in this field are limited, aside from some official meetings between Iranian diplomatic officials and resistance movement leaders. Some indicators, such as bilateral diplomacy for resolving disputes between third countries and Iran's disputes with other countries, are amenable to qualitative assessment of the country's overall actions, as such measures are usually carried out within a cross-sectoral framework, involving various decision-making and executive institutions such as the Supreme National Security Council and the Ministry of Foreign Affairs. Therefore, it is not possible to precisely differentiate the performance of the Ministry of Foreign Affairs from that of other agencies.

Multilateral Diplomacy: In the domain of multilateral diplomacy, some indicators, such as safeguarding national interests, do not inherently possess quantitative evaluability. First, the realization of Iran's national interests in international organizations must be indexed, and then evaluated. For instance, if we accept that reducing the number of anti-Iranian human rights resolutions in the United

Nations, or decreasing the number of countries voting in favor while increasing those voting against or abstaining from these resolutions, aligns with the interests of the Islamic Republic of Iran, then the number of correspondences or bilateral meetings with countries likely to change their vote in Iran's favor could serve as an indicator for assessing the positive performance of the Ministry of Foreign Affairs in protecting the interests of the Islamic Republic in international organizations. Other indicators in this axis can be quantitatively evaluated based on metrics such as Iran's annual membership in international and regional organizations, meetings with counterpart officials from neighboring countries, and legal cases raised in international forums.

Economic Diplomacy: In the sphere of economic diplomacy, in addition to quantifiable indicators such as trade exchanges, trade agreements, and identified economic opportunities in other countries, other indicators can be added. These may include the number of Iranian commercial attachés in other countries, the number of Ministry of Foreign Affairs employees recruited with qualifications related to economic diplomacy, the number of joint meetings with private sector actors at the Ministry of Foreign Affairs, the number of training courses and participating employees in the field of economic and commercial diplomacy, and the number of reports received by the Ministry of Foreign Affairs from commercial attachés.

Public Diplomacy: In the realm of public diplomacy, international indices such as the soft power index can be utilized. Some indicators, like city diplomacy, can be measured based on the Ministry of Foreign Affairs' performance in facilitating communication between city

5 | Masoudi

officials and agreements between various Iranian cities and foreign cities, including sister city agreements. However, some indicators, such as cyberspace diplomacy, are not readily quantifiable; the virtual space has a complex and decentralized nature, and one cannot make accurate judgments about the diplomatic success or failure based on the number of messages sent by diplomatic officials on virtual networks or the number of likes these messages receive. On the other hand, metrics such as the growth in the number of Persian language learners abroad are shared between the Ministry of Foreign Affairs and the Ministry of Education, and the performance of both ministries is jointly evaluated, making it difficult to precisely differentiate their respective contributions. The Ministry of Foreign Affairs' performance in improving the global ranking of the Persian language can be evaluated based on the indicator of actions taken by cultural councils and Iranian embassies towards establishing Persian language chairs and learning centers in various countries.

Conclusion

This research represents an initial step towards augmenting the Islamic Consultative Assembly's role in foreign policy. As a manifestation of the general will alongside the executive branch, the Assembly should collaborate with the Ministry of Foreign Affairs to achieve national interests and enhance Iran's international standing. Establishing a relationship of trust between the parliament and the Ministry, facilitated by verifiable performance indicators, can lead to domestic force synergy and increased international bargaining power. The Seventh Development Plan's emphasis on an economy-oriented

foreign policy approach provides a favorable context for parliamentary evaluation, as the Ministry's activities in these domains are more measurable. Furthermore, the economic involvement of various parliamentary commissions allows for broader participation in the oversight process, extending beyond the National Security and Foreign Policy Commission.

Keywords: The Ministry of Foreign Affairs, The Islamic Parliament, Evaluation, Monitoring, Performance criteria.

ارزیابی و نظارت مجلس شورای اسلامی بر دستگاه‌های دولتی: نمونه پژوهی وزارت امور خارجه

حیدرعلی مسعودی * استادیار روابط بین‌الملل، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

چکیده

وجود شاخص‌های مناسب برای نظارت و ارزیابی عملکرد دستگاه‌های دولتی یکی از لوازم اولیه نظارت مجلس شورای اسلامی است. هدف اصلی این نظارت و ارزیابی، افزایش کارایی و بهبود عملکرد آن‌هاست. وزارت خارجه مانند سایر دستگاه‌های دولتی از بودجه عمومی کشور ارتزاق می‌کند و نظارت مستمر مجلس شورای اسلامی می‌تواند به کارآمدی آن کمک کند. بنابراین مجلس شورای اسلامی با در نظر داشتن ظرایف و پیچیدگی‌های خاص نظارت و ارزیابی فرایندهای سیاست خارجی و وزارت امور خارجه، می‌تواند به نحو مؤثرتری به ایفای نقش نظارتی خود پردازد. با توجه به وجود خلأ نسبی در نحوه نظارت و ارزیابی وزارت امور خارجه، سؤال مقاله این است که مجلس شورای اسلامی بر اساس چه شاخص‌هایی می‌تواند عملکرد وزارت امور خارجه را مورد نظارت و ارزیابی قرار دهد؟ در این مقاله از روش تحلیل کیفی متن برای بررسی متون نظری، اسناد نظارتی و گزارش‌های سازمانی درباره ارزیابی عملکرد وزارت امور خارجه استفاده شده است. پس از جمع‌آوری اسناد لازم در زمینه ارزیابی عملکرد وزارت امور خارجه، نحوه کاربست و کمیت‌پذیری شاخص‌های ارزیابی عملکرد مورد بررسی نقادانه قرار گرفته‌اند. یافته‌های مقاله نشان می‌دهد که اگرچه عملکرد وزارت امور خارجه را می‌توان از طریق شاخص‌های عملکردی در حوزه‌های دیپلماسی دو جانبه، دیپلماسی چندجانبه، دیپلماسی اقتصادی و دیپلماسی عمومی مورد نظارت و ارزیابی مجلس شورای اسلامی قرار داد، اما خود این شاخص‌ها به دلیل ماهیت سیال و پیچیده فعالیت‌های وزارت خارجه باید مستمراً مورد اصلاح و بازنگری قرار گیرند.

واژگان کلیدی: وزارت امور خارجه، مجلس شورای اسلامی، ارزیابی، نظارت، شاخص عملکرد.

مقدمه

موسسه بانک جهانی و اتحادیه بین‌المجالس با بررسی مجالس قانون‌گذاری در ۸۳ کشور جهان به این نتیجه رسیده‌اند که همه مجالس قانون‌گذاری از سازوکارهای حداقلی برای نظارت و ارزیابی اقدامات دولت‌ها برخوردارند. این سازوکارها در نظام‌های سیاسی پارلمانی قدرتمندتر از نظام‌های ریاستی و شبه ریاستی هستند. پارلمان از طریق نظارت و ارزیابی اقدامات و لوایح پیشنهادی دولت، ارزیابی سیاست‌ها و نظارت بر اجرای آن‌ها می‌تواند از تخصیص غیر بهینه منابع و بروز فساد جلوگیری کند و در نتیجه باعث بهبود نظام حکمرانی، افزایش رشد اقتصادی و کاهش فقر در جوامع شود (Pelizzo and Stapenhurst 2012: 22-24). برخی محققان مانند پیتر برنل استدلال می‌کنند که برای رسیدن به توسعه و حکمرانی خوب، اولویت نخست باید تقویت سازوکارهای نظارت و ارزیابی مجالس قانون‌گذاری باشد و آن را حتی مهم‌تر از دموکراسی سازی می‌داند (Burnell 2009: 460-461). در مقابل، برخی دیگر از محققان مانند ریکاردو پلینزو استدلال می‌کنند که بین دموکراسی و ظرفیت نظارتی مجالس قانون‌گذاری رابطه مستقیمی وجود دارد، ولی تأکید دارد که اقدامات نظارتی باید دقیق، کیفی، حساب‌شده و هدفمند باشد و افزایش کمیت اقدامات نظارتی لزوماً به معنای کارآمدی و تأثیرگذاری بیشتر آن‌ها نیست (Pelizzo 2008: 44-45).

نظارت و ارزیابی مستمر پارلمان از دستگاه‌های دولتی نقش مهمی در ارتقای نظام حکمرانی کشورها دارد. لازمه پیاده‌سازی نظام نظارت و ارزیابی موفق، توجه به مقتضیات بومی و همچنین دانش و تجارب جهانی است که به شناسایی اولویت‌ها، برنامه‌ریزی‌ها، تخصیص بودجه و اتخاذ سیاست‌ها با بیشترین اثربخشی و کمترین هزینه کمک می‌کند (امامی میدی، ۱۳۹۴). ارزیابی عملکرد دستگاه‌های اجرایی سال‌هاست که در اغلب کشورهای توسعه‌یافته از جمله انگلستان (Horne and Le Sueur 2018; Horne et. al. 2022) ایتالیا (Forestiére and Pelizzo 2008) و جمهوری چک (Mansfeldova and Rakusanova 2008) و برخی کشورهای در حال توسعه مانند روسیه (Remington 2008)، برزیل (Desposato 2008)، اندونزی (Schneier 2008) و آفریقای جنوبی (Griffiths 2008) مرسوم بوده است. در این کشورها تصویب

ضوابط خاص ارزیابی عملکرد جزء الزامات سیاست‌گذاری محسوب می‌شود. جدای از تکالیف قانونی برای ارزیابی و نظارت، این مطالبه عمومی نیز شکل گرفته است که تمام نهادهای ارتزاق‌کننده از بودجه عمومی باید در مقابل نهادهای نظارتی پاسخگو باشند. با توجه به تعاریف متعدد از ارزیابی عملکرد، می‌توان گفت هدف از ارزیابی عملکرد، سنجش میزان موفقیت دستگاه‌های اجرایی در نیل به اهداف تعیین شده بر اساس شاخص‌های قابل محاسبه است. هر نظام حکمرانی به منظور آگاهی از میزان کارآمدی فعالیت‌ها و اقدامات خود در محیط‌های پیچیده و پویا نیازمند طراحی، تدوین و اجرای نظام جامع ارزیابی عملکرد است. این موضوع به حدی اهمیت دارد که فقدان چنین نظامی نشانه ضعف دولت یا دستگاه اجرایی تلقی می‌شود (افتخاری، ۱۳۸۱).

وزارت امور خارجه نیز به عنوان دستگاه اجرایی دولت در حوزه سیاست خارجی نیازمند نظام ارزیابی عملکرد مطلوب و متناسب است. البته باید توجه داشت که ارزیابی دقیق و منصفانه از عملکرد در حوزه سیاست خارجی مستلزم ملاک‌ها و معیارهای معتبر است و بدون شاخص‌های دقیق نمی‌توان قضاوت منصفانه‌ای داشت. از نظر جان واسکز محقق سیاست خارجی، گام نخست ارزیابی سیاست خارجی، تعیین معیار برای سنجش آن است. گام دوم، مشخص کردن این است که آیا دستگاه مجری سیاست خارجی، آن معیارها را محقق کرده است یا نه. به عنوان نمونه، یکی از مهم‌ترین معیارهای ارزیابی دستگاه سیاست خارجی، توانایی آن در فهم و تحلیل دقیق تحولات سیاست جهانی است (Vasquez 1985: 5). اگرچه برخی نهادهای نظارتی ایران، ابزارهایی را برای ارزیابی عملکرد حوزه سیاست خارجی استفاده می‌کنند، اما در بسیاری موارد شاخص‌ها و معیارهای مشخص و دقیقی برای ارزیابی در اختیار نهادهای قانون‌گذاری-نظارتی مانند مجلس شورای اسلامی قرار ندارد. از این رو، نخستین گام برای سنجش میزان کامیابی و ناکامی وزارت امور خارجه در رسیدن به اهداف سیاست خارجی، تعیین شاخص‌های ارزیابی عملکرد این وزارتخانه است. در راستای این موضوع، مقاله پس از مقدمه، به بررسی مبانی نظری، پیشینه و روش‌شناسی پژوهش می‌پردازد. در ادامه، جایگاه سیاست خارجی در برنامه‌های توسعه کشور مورد بحث قرار می‌گیرد. در ادامه، شاخص‌های ارزیابی عملکرد در قالب چهار محور دیپلماسی دوجانبه، دیپلماسی چندجانبه، دیپلماسی

اقتصادی و دیپلماسی عمومی مورد بررسی قرار می‌گیرد و نهایتاً نتیجه‌گیری به عمل می‌آید.

مبانی نظری پژوهش

ارزیابی عملکرد در حوزه سیاست خارجی

درباره ارزیابی در حوزه سیاست خارجی دوگانگی بنیادینی وجود دارد؛ از یک طرف، برخی محققان، ارزیابی را به معنای قضاوت هنجاری درباره اهداف بین‌المللی نظام سیاسی با توسل به مفاهیمی مانند ارزش‌ها (حاجی‌یوسفی ۱۴۰۰)، توازن ارزش‌ها و منافع (Atlas, 2012)، ایدئولوژی سیاسی (Akbarzadeh 2015: 100)، اعتبار اخلاقی (Nye 2020: 251; Stairs 2003: 251; Clark 1995: 560; chp. 2)، باورهای دینی (Chaplin and Morgenthau 1948: ; Weldes 1999: chp.)، منافع ملی (Joustra 2010: 1-25) و تحول هویتی (2) (Christie 2008: chp. 2; Aydın-Düzgit 2018: 5-7) می‌دانند. به نظر این دست از محققان، ارزیابی سیاست خارجی در واقع به معنای قضاوت درباره مبانی، ارزش‌ها و هنجارهای حاکم بر سیاست خارجی کشورهاست. اگر از این زاویه هنجاری به موضوع نظارت و ارزیابی مجلس شورای اسلامی در حوزه سیاست خارجی بپردازیم، باید به این نکته توجه کنیم که راهبرد کلان سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران معمولاً توسط مراکز و مجامع عالی نظام سیاسی با محوریت مقام رهبری و شورای عالی امنیت ملی و بر اساس اصول قانون اساسی و سایر اسناد بالادستی و با در نظر گرفتن اقتضائات ژئوپلیتیک کشور تدوین می‌شود (کریمی ۱۴۰۰).

در تدوین راهبرد سیاست خارجی نمی‌توان جایگاه تعیین‌کننده‌ای برای مجلس شورای اسلامی قائل بود. اما طبعاً رئیس مجلس به دلیل عضویت در شورای عالی امنیت ملی می‌تواند در تدوین راهبردها مؤثر باشد.

از طرف دیگر، گروه دیگری از محققان معتقدند که ارزیابی سیاست خارجی به معنای بررسی مؤلفه‌های مؤثر و دخیل در فرایند سیاست‌گذاری خارجی کشورهاست. به عنوان نمونه، این گروه از محققان بر نقش کلیدی کنشگران تصمیم‌ساز (غلامشاهی کتج و دین‌پرستی صالح ۱۳۹۵)، صاحبان صنایع بزرگ (Jacobs and Page 2005)، گروه‌های

سازمان یافته (Keohane 1984)، ائتلاف‌های سیاسی (Jeffrey 2019: 5-7)، کارشناسان و متخصصان (Adler and Haas 1992: 371-375)، اتاق‌های فکر (Abb 2021;)، (Abelson 2018: 101-103, 2014: 127-132; Abelson et. Al 2016: chp. 1)، نظام ادراکی نخبگان جامعه (Beloff, 2020; Brodin 1972: 97-99)، افکار عمومی (Page and Shapiro 1983; Page and Bouton 2006: 17-38)، ساختار تصمیم‌گیری (Hermann 1978 به نقل از مشیرزاده ۱۳۹۷: ۲۷۶) و پارلمان (Ihalainen and Satu 2016: 3-5; Lindsay 1992: 605-609; Cole 1994: 33-34; Zoellick 1999: 26-31) تأکید دارند. اگرچه پارلمان‌ها از قرن نوزدهم به بعد همواره بر فرایند سیاست خارجی کشورها مؤثر بوده‌اند، اما روند پارلمانی شدن سیاست خارجی در قرن بیستم شدت گرفت و پارلمان‌ها نقش روزافزونی در نظارت بر سیاست خارجی دولت‌ها پیدا کرده‌اند که به این مسئله در ادامه پرداخته می‌شود.

نظارت پارلمان بر حوزه سیاست خارجی

شاید یکی از مهم‌ترین مصادیق تأثیرگذاری مجالس قانون‌گذاری بر سیاست خارجی در قرن بیستم، ماجرای ایران-کنترا در سال ۱۹۸۷ و ورود کنگره آمریکا به ابعاد محرمانه سیاست خارجی آمریکا بوده است. کنگره آمریکا از تمایل دولت ریگان برای معامله اسلحه با ایران به ازای آزادی گروگان‌های آمریکایی در لبنان آگاه می‌شود و جلسات متعدد استماع برای رسیدگی به این موضوع برگزار می‌کند. به بهانه این مسئله، درباره تأثیرگذاری کنگره آمریکا در حوزه سیاست خارجی آمریکا دو دیدگاه شکل می‌گیرد؛ دیدگاه استثنا‌گرایی آمریکایی که قائل به اختیارات حداکثری رئیس‌جمهور آمریکا و اختیارات حداقلی کنگره در حوزه سیاست خارجی است و دیدگاه لیبرال که محدود شدن اختیارات کنگره در حوزه سیاست خارجی را نمی‌پذیرد. این دیدگاه قائل به این است که اگرچه در شرایط اضطراری مانند جنگ و بحران‌های بین‌المللی، اختیارات رئیس‌جمهور در حوزه سیاست خارجی و امنیتی افزایش می‌یابد - مانند اختیارات وسیع سازمان جاسوسی آمریکا در ایران و گواتمالا در زمان جنگ سرد - اما در زمان صلح کنگره می‌تواند خواستار «نظارت مشارکتی» یعنی نقش برابر با قوه مجریه در حوزه سیاست خارجی باشد. جلسات کنگره آمریکا درباره ماجرای ایران-کنترا نشان داد که کنگره می‌تواند از طریق نظارت بر

«قواعد فرایندی»، نقش بیشتری در اجرای سیاست خارجی داشته باشد. بر اساس همین است که گزارش‌های کنگره درباره ماجرای ایران - کنترا عمدتاً بر ضرورت همیاری کنگره با دولت در فرایند اجرای سیاست خارجی تأکید دارند (Cole 1994: 33-46). برخی کتاب‌ها و مقالات مرتبط با این موضوع را در ادامه بررسی خواهیم کرد.

پیشینه پژوهش

از اواخر دهه ۱۹۸۰ درباره ارزیابی سیاست خارجی و عملکرد دستگاه‌های اجرایی مرتبط با آن کتاب‌ها و مقالاتی منتشر شده است که در ادامه به برخی از آن‌ها اشاره خواهد شد. جان واسکز در کتاب ویراست شده ارزیابی سیاست خارجی آمریکا (۱۹۸۵) به ارزیابی سیاست خارجی آمریکا می‌پردازد. در این کتاب نظریه‌پردازانی مانند جان واسکز و ریچارد اشلی با رویکرد نظری، به بررسی چارچوب‌های مفهومی و روش‌های علمی در ارزیابی سیاست خارجی می‌پردازند. هدف این کتاب، به چالش کشیدن ادعاهای دولت آمریکا درباره ضرورت مقابله راهبردی با دشمنان آمریکا مانند شوروی از طریق کاربرد نیروی نظامی تهاجمی است. واسکز بر این نظر است که چنانچه ایالات متحده آمریکا مسابقه تسلیحاتی با شوروی را متوقف کند و سیاست خویشتن‌دارانه در پیش گیرد، احتمالاً شوروی هم در این مسیر گام بر خواهد داشت و این خویشتن‌داری متقابل به نفع هر دو کشور است (Vazquez, 1985: 35).

واسکز با ارائه چارچوب پژوهشی با عنوان ارزیابی مقایسه‌ای سیاست خارجی، آن را دوای درد تفکر تک‌بعدی در میان نخبگان سیاست خارجی آمریکا می‌داند (Vasquez, 1985: 223). در همین کتاب، ریچارد اشلی نظریه‌پرداز انتقادی روابط بین‌الملل از نوعی بن‌بست در ارزیابی علمی از سیاست خارجی صحبت می‌کند. او این بن‌بست را ناشی از تناقض در گفتمان اثبات‌گرایی لیبرال می‌داند که از یک طرف، ادعای عینیت و بی‌طرفی علمی دارد و از طرف دیگر، متضمن تعهدات هنجاری ناشی از منازعات تاریخی است. او ضمن برشمردن مشکلات گفتمان اثبات‌گرایی لیبرال، به ارائه گفتمان بدیل یعنی سیاست خارجی انتقادی می‌پردازد که از نظر او می‌تواند به بازاندیشی رابطه میان نظریه، پژوهش و عرصه عمل کمک کند (Ashley 1985: 162-164).

جان کلارک در مقاله‌ای به عنوان «ارزیابی کارایی سیاست خارجی: مقاله‌ای درباره پیچیدگی اهداف سیاست خارجی» (۱۹۹۵) به این نکته اشاره دارد که ارزیابی سیاست خارجی به معنای شناسایی اهداف سیاست‌گذاران خارجی دولت‌ها و سپس ارزیابی میزان دستیابی آن‌ها به اهداف منتخب است (Clark 1995: 560-564). اما مسئله غامض این است که شناسایی اهداف سیاست خارجی کار ساده‌ای نیست؛ زیرا اهداف عموماً از همپوشانی برخوردارند، اولویت‌بندی و زمان‌بندی متفاوتی برای آن‌ها وجود دارد، وابسته به وجود شرایط خاص یا دستیابی به اهداف دیگر هستند و نهایتاً اینکه، دولت‌ها معمولاً اهداف سلیبی و پنهان نیز دارند که تشخیص آن‌ها نیازمند دقت نظر فراوان است. توصیه کلارک به تحلیل‌گران سیاست خارجی این است که بر تعاریف عملیاتی تمرکز کنند، اهداف سیاست خارجی را بر صرفاً بر اساس اهداف اعلامی دولت‌ها تحلیل نکنند، همپوشانی، اولویت‌بندی، زمان‌بندی، اهداف دروغین و پنهان دولت‌ها را مدنظر داشته باشند و مهم‌تر از همه، تأثیرگذاری عملی سیاست خارجی در جهان واقعی را مبنای قرار دهند (Clark 1995: 563-569).

دیوید بالدوین در مقاله‌ای با عنوان «موفقیت و شکست در سیاست خارجی» (۲۰۰۰) به دنبال تکوین چهارچوب نظری برای ارزیابی نظام‌مند سیاست خارجی است. به نظر او جنگ اول آمریکا در خلیج فارس برای آزادسازی کویت در سال ۱۹۹۱ نقطه شروعی برای مباحث نظری درباره ارزیابی سیاست خارجی بوده است. از آن زمان، رویکردهای مختلف به شکل جزیره‌ای درصدد ارزیابی سیاست خارجی بوده‌اند؛ از جمله رویکردهای مربوط به تحریم‌های اقتصادی، کاربرد نیروی نظامی، ابزارهای دیپلماتیک و ابزارهای تبلیغاتی که اثرگذاری هر یک از آن‌ها را در تحقق اهداف سیاست خارجی بررسی می‌کنند (Baldvin 2000: 168).

به نظر بالدوین نوعی آشوب تحلیلی و مفهومی در میان این رویکردهای جزیره‌ای وجود دارد و هر کدام از زاویه‌ای محدود به ارزیابی سیاست خارجی می‌پردازند. به عنوان مثال، چنانچه میزان دستیابی به اهداف را معیار ارزیابی موفقیت سیاست خارجی قرار دهیم مانند این است که موفقیت یک شرکت تولیدی را صرفاً بر اساس میزان فروش آن تحلیل کنیم و شرکت زیان ده با فروش بالا را موفق‌تر از شرکت سودآوری بدانیم که فروش

پایین‌تری داشته است. به همین قیاس می‌توان جنگ خانمان‌برانداز کشور الف بر ضد کشور ب را مصداق سیاست خارجی موفق ارزیابی کرد؛ زیرا رهبران کشور الف به اهداف جنگی خود رسیده‌اند. بنابراین لازمه ارزیابی جامع سیاست خارجی، توجه به همه جنبه‌ها از جمله انتخاب درست اهداف از میان گزینه‌های مختلف، بررسی ابزارهای مختلف برای رسیدن به اهداف و محاسبه دقیق تبعات و آثار کاربرد هر کدام از این ابزارهاست (Baldvin 2000: 177-180).

اوپرمن و اسپنسر در مقاله‌ای با عنوان «روایت موفقیت و شکست: مباحث کنگره درباره توافق هسته‌ای ایران» (۲۰۱۷) بازتاب برجام در کنگره آمریکا را مورد بررسی قرار می‌دهند. نمایندگان کنگره آمریکا برای ارزیابی سیاست خارجی دولت اواما در قبال برنامه هسته‌ای ایران از روایت‌های متضاد شکست و موفقیت استفاده می‌کردند. به عنوان نمونه، طرفداران روایت شکست، با اطلاق صفاتی مانند سوگیرانه بودن، ناقص بودن، نامتوازن بودن و سطحی بودن سعی می‌کردند توافق آمریکا با ایران در قالب برجام را مصداق شکست سیاست خارجی دولت اواما تصویرسازی کنند. بنابراین ادعای اصلی اوپرمن و اسپنسر این است که این روایت‌ها - به معنای بازنمایی‌های دستکاری‌شده از وقایع به هم پیوسته که درصدد رسیدن به هدف خاصی است - بستر مفهومی لازم برای ارزیابی سیاست خارجی را فراهم می‌کنند (Oppermann and Spencer 2017: 5-9). معنای این ادعا این است که ارزیابی سیاست خارجی اساساً در بستر روایت‌سازی‌ها، بازنمایی‌ها و گفتمان‌های زمینه‌ای آن سیاست شکل می‌گیرد و بدون توجه به این زمینه‌ها نمی‌توان ارزیابی عینی و بی‌طرفی از سیاست خارجی داشت.

در آثار فارسی می‌توان مواردی را یافت که با رویکرد نظری و عملی به ارزیابی سیاست خارجی ایران پرداخته‌اند. یکی از آن‌ها کتابی با عنوان ارزشیابی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران ویراسته امیرمحمد حاجی‌یوسفی (۱۴۰۰) است. این کتاب در شش فصل به قلم محققان مختلف تلاش کرده است باب جدیدی را در پژوهش‌های ارزیابانه درباره سیاست خارجی ایران بگشاید. در فصل اول با عنوان «ارزشیابی سیاست خارجی: چارچوب مفهومی - تحلیلی» حاجی‌یوسفی درصدد تدوین چارچوب مفهومی برای پژوهش‌های ارزیابانه بر اساس هدف کلی سیاست خارجی یعنی تأمین منافع ملی ارائه کند.

حاجی یوسفی ارزیابی سیاست خارجی را عملی ماهیتاً ارزشی و هنجاری می‌داند که در پی قضاوت و تمایز میان خوب و بد در عرصه عملی سیاست خارجی است.

نوذر شفیعی در مقاله‌ای با عنوان «ارزیابی راهبردی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در افغانستان» (۱۳۸۲) به تشریح نگرش‌های دستگاه سیاست خارجی ایران به افغانستان پرداخته است. شفیعی برای ارزیابی سیاست خارجی ایران از پنج متغیر مسئله‌شناسی، نخبگان دخیل، بوروکراسی، فرایند تصمیم‌گیری، اجرا و نتیجه تصمیم استفاده می‌کند. به عنوان نمونه برای تحلیل نتیجه تصمیم به چهار گزینه نتایج مورد انتظار و مطلوب، مورد انتظار و نامطلوب، غیرمنتظره و مطلوب و غیرمنتظره و نامطلوب اشاره می‌کند و هریک از این حالات را درباره سیاست خارجی ایران در افغانستان مورد سنجش قرار می‌دهد (شفیعی ۱۳۸۲: ۸۴۴).

غلامشاهی کتبخ و دین پرستی صالح در مقاله‌ای با عنوان «ارزیابی انتقادی تعامل سازنده در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در سال‌های ۸۸-۸۴» (۱۳۹۵) بر اساس نظریه تصمیم‌گیری به ارزیابی دلایل ناکامی آموزه تعامل سازنده در سیاست خارجی ایران می‌پردازد. این دلایل ناکامی را می‌توان در سطح کنشگر کلیدی یعنی رئیس‌جمهوری و در قالب مؤلفه‌های توانایی، ارتباطات و انگیزه‌های فردی وی تحلیل کرد. نویسندگان این مقاله برای ارزیابی سیاست خارجی ایران در دولت اول محمود احمدی‌نژاد نقش شخص احمدی‌نژاد را در فهم فرایند تصمیم‌گیری مبنا قرار داده‌اند و با ارجاع به پیشینه خانوادگی، سابقه تحصیلی، دیدگاه‌های مذهبی و حلقه ارتباطات او نشان می‌دهند که چگونه این عوامل دست به دست هم دادند و موجب ناکامی آموزه تعامل سازنده در عرصه عمل شدند.

در مجموع، اگرچه برخی کتاب‌ها و مقالات به زبان انگلیسی به نقش‌آفرینی پارلمان‌ها یا مجالس قانون‌گذاری در فرایند اجرای سیاست خارجی پرداخته‌اند، اما به دلیل تنوع ترتیبات نهادی و تفاوت رویه‌های حقوقی و سیاسی در کشورهای مختلف، نمی‌توان به صورت کامل به این آثار اتکا کرد و باید ترتیبات نهادی و اقتضانات سیاسی جمهوری اسلامی ایران را نیز مدنظر قرار داد. از طرف دیگر، اگرچه موضوع ارزیابی سیاست خارجی در کتاب‌ها و مقالات به زبان فارسی مورد بررسی قرار گرفته است، اما به نقش مجلس

شورای اسلامی در نظارت و ارزیابی فرایندهای اجرای سیاست خارجی توجه چندانی نشده است. از این رو مقاله درصدد است تا ضمن برجسته کردن نقش مجلس شورای اسلامی در ارزیابی و نظارت بر اجرای سیاست خارجی توسط وزارت امور خارجه، شاخص‌های ارزیابی عملکرد وزارت امور خارجه توسط مجلس شورای اسلامی را مورد بررسی نقادانه قرار دهد. در ادامه به توضیح روش‌شناسی پژوهش می‌پردازیم.

روش‌شناسی

در این پژوهش از روش ترکیبی برای استخراج و تحلیل شاخص‌های ارزیابی نظارت بر عملکرد وزارت خارجه استفاده شده است. به این صورت که ابتدا گزارش‌های نظارتی مجلس شورای اسلامی، گزارش شاخص‌های اختصاصی ارزیابی عملکرد دستگاه‌های اجرایی مربوط به سازمان امور اداری و استخدامی کشور و همچنین اسناد بالادستی مربوط به فعالیت‌های وزارت امور خارجه مورد تحلیل محتوای کیفی قرار گرفت و از دل این تحلیل کیفی و با توجه به دانش نظری پیشینی نگارنده، حوزه‌های عملکردی وزارت خارجه و شاخص‌های اولیه مربوط به این حوزه‌ها استخراج شد. سپس با روش تحلیلی به بررسی این شاخص‌ها و میزان سنجش‌پذیری و کمیت‌پذیری آن‌ها پرداخته شد. در برخی موارد که شاخص‌ها سنجش‌پذیر نبودند یا سنجش‌پذیر بودند؛ اما کمیت‌پذیری لازم را نداشتند، برخی ایده‌های جدید برای ارزیابی و نظارت بر عملکرد وزارت امور خارجه پیشنهاد شده است.

سیاست خارجی در برنامه‌های توسعه کشور

میزان توجه به حوزه سیاست خارجی در همه برنامه‌های پنج‌ساله توسعه کشور یکسان نبوده است. برنامه اول توسعه (۱۳۶۸-۱۳۷۲) فاقد هرگونه ماده و تبصره‌ای درباره سیاست خارجی است و سیاست کلی حاکم بر این برنامه تکرار اصول سیاست خارجی در قانون اساسی است. این بی‌توجهی شاید ناشی از عدم باور برنامه‌ریزان به پیوند داخلی با سیاست خارجی و غلبه رویکرد عدم تعهد در سیاست خارجی ایران بوده است (کازمی و نیکونهاد، ۱۳۹۹، ۲۰-۲۱).

برنامه دوم توسعه (۱۳۷۲-۱۳۷۷) در برهه فروپاشی نظام دوقطبی در عرصه بین‌المللی شکل می‌گیرد و نسبت به سیاست خارجی توجه دارد. در ماده ۱۲ سیاست‌های کلی بر اصول عزت، حکمت و مصلحت، دفاع از حقوق مسلمانان جهان، توسعه روابط با کشورهای غیر سلطه‌جو و اعاده حقوق اتباع ایرانی و در بخش اهداف کمی بر برگزاری دو سمینار سالانه بین‌المللی، تقویت نمایندگی‌های خارج از کشور و عضویت در سازمان‌ها و اتحادیه‌های بین‌المللی و منطقه‌ای تأکید می‌شود.

در برنامه سوم توسعه (۱۳۷۹-۱۳۸۴) ناشی از رویکرد تنش‌زدای دولت محمد خاتمی و ایده گفتگوی تمدن‌ها عنایت ویژه‌ای به سیاست خارجی می‌شود. فصل بیست و سوم برنامه به روابط خارجی پرداخته است. در این برنامه بر گسترش همکاری‌های منطقه‌ای و بین‌المللی، پرهیز از تنش با کشورهای غیر متخاصم، بهره‌گیری از سیاست خارجی برای افزایش توان ملی، مقابله با افزون‌خواهی کشورهای متخاصم، مقابله با جهان تک‌قطبی، حمایت از مسلمانان و ملت‌های مظلوم، نزدیکی میان کشورهای اسلامی و تلاش برای اصلاح ساختار سازمان ملل تأکید شده است (کاظمی و نیکونهاد، ۱۳۹۹، ۲۱-۲۴).

در برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۴-۱۳۸۹) ذیل موارد ۱۱۰ و ۱۲۷ بسیاری از اصول برنامه سوم توسعه مجدداً مورد تأکید قرار گرفته است؛ از جمله برنامه‌ریزی برای مشارکت در نهادهای منطقه‌ای و بین‌المللی، فراهم‌سازی شرایط دیپلماسی فرهنگی و نخبگانی، گسترش دیپلماسی عمومی و دانشگاهی، توسعه مراودات با ایرانیان خارج از کشور، تسهیل خدمات کنسولی و صدور خدمات فنی و مهندسی. فصل دوم برنامه چهارم توسعه به تعامل فعال با اقتصاد جهانی اختصاص یافته است که به نقش متغیرهای اقتصادی در تعامل با اقتصاد جهانی تأکید می‌کند (کاظمی و نیکونهاد، ۱۳۹۹، ۲۶-۲۸).

در برنامه پنجم توسعه (۱۳۸۹-۱۳۹۴) ذیل ماده ۲۱۰ بر حضور الهام‌بخش در مناسبات دوجانبه و چندجانبه، اصلاح ساختار سازمان ملل متحد، حمایت از مردم فلسطین در سازمان‌های بین‌المللی، کاهش حضور نظامی بیگانگان در منطقه، همگرایی با کشورهای اسلامی و حوزه تمدن ایران اسلامی، تقویت دیپلماسی اقتصادی، توسعه دیپلماسی عدالت‌خواهانه، توسعه مسیرهای ترانزیتی از ایران و استفاده از ظرفیت‌های ایرانیان مقیم خارج از کشور تأکید شده است.

در برنامه ششم توسعه (۱۳۹۴-۱۳۹۹) ذیل ماده ۱۰۵ به مباحث سیاست خارجی از جمله طراحی اقدامات دیپلماتیک برای مبارزه با استکبار و رژیم صهیونیستی، پیوندهای همه‌جانبه با کشورهای منطقه و قدرت نوظهور، تقویت دیپلماسی اقتصادی، تقویت رایزنان بازرگانی در سفارتخانه‌های ایران، حمایت از حقوق ایرانیان خارج از کشور به کارگیری دیپلماسی عمومی برای ارتقای جایگاه ایران در افکار عمومی جهان، مقابله با خشونت و تروریسم، اعطای کمک‌های توسعه‌ای به کشورهای هدف، مقابله با نظام سلطه و صهیونیسم و حمایت از جریان‌های تفریبی و وحدت‌آفرین در جهان اسلام تأکید شده است (کاظمی و نیکونهاد، ۱۳۹۹، ۳۳-۳۵).

در برنامه هفتم توسعه (۱۴۰۲-۱۴۰۶) ذیل فصل ۲۱ و ماده ۱۰۰ درباره دیپلماسی سیاسی و ماده ۱۰۱ درباره دیپلماسی اقتصادی بر اقدامات دیپلماتیک برای مبارزه با استکبار جهانی و رژیم صهیونیستی، تقویت محور مقاومت، حمایت از جریان‌های وحدت‌آفرین در جهان اسلام، کنشگری فعال در زمینه حقوق بشر، خلع سلاح، لغو تحریم‌های ظالمانه، مقابله با خشونت و تروریسم، الهام‌بخشی به جامعه مستضعفین جهان، حمایت از حقوق و هویت ایرانیان خارج از کشور، تقویت اقتصادمحوری در سیاست خارجی، پیوند اقتصادی با همسایگان، ارتقای دیپلماسی اقتصادی با تأکید بر همسایگان، کشورهای آسیایی، آفریقایی، آمریکای لاتین، قدرت‌های نوظهور و سازمان شانگهای، انعقاد و تعمیق موافقت‌نامه‌های تجارت ترجیحی با کشورهای اوراسیا و کشورهای همسایه و جلب همکاری کشورهای ذی‌نفع برای توسعه سواحل مکران تأکید شده است (لایحه برنامه هفتم توسعه، صص ۱۳۴-۱۳۶).

در مجموع به نظر می‌رسد که در هفت برنامه توسعه کشور از سال ۱۳۶۸ تا ۱۴۰۲ - غیر از برنامه اول - بخشی از احکام قانونی برنامه به موضوعات مرتبط با سیاست خارجی اختصاص یافته‌اند. نکته تحلیلی مهم درباره این احکام قانونی، وجود تداوم و تکرار در محتوای محورهای سیاست خارجی و تغییرات اندک در برخی جزئیات و دقایق موضوع است. دفاع از مسلمانان جهان، حضور فعال در سازمان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی، مقابله با نظام سلطه، گسترش چندجانبه‌گرایی، الهام‌بخشی انقلاب اسلامی، تقویت دیپلماسی اقتصادی و دیپلماسی عمومی از مهم‌ترین محورهایی هستند که در قالب کلمات و

گزاره‌های متفاوت کمابیش در همه برنامه‌های توسعه به آن‌ها اشاره شده است. وجه متغیر برنامه‌ها عمدتاً در قالب تأکید بیشتر بر دیپلماسی اقتصادی و دیپلماسی عمومی در برنامه‌های اخیر بوده است؛ به این معنا که هرچه از برنامه اول به برنامه هفتم توسعه حرکت می‌کنیم، توجه به اقتصاد و افکار عمومی جهانی در سیاست خارجی برجسته‌تر می‌شود و راهکارهای ارتقای دیپلماسی اقتصادی و دیپلماسی عمومی بیشتر مورد توجه برنامه‌ریزان کشور قرار می‌گیرد. به همین دلیل در ادامه در کنار دو مأموریت سنتی وزارت خارجه یعنی دیپلماسی دوجانبه و چندجانبه، به دیپلماسی اقتصادی و دیپلماسی عمومی هم پرداخته خواهد شد.

عملکرد وزارت امور خارجه و شاخص‌های ارزیابی آن

سیاست خارجی در هر کشوری حاصل متغیرهای متعددی همچون مبانی فکری، ماهیت نظام‌بین‌الملل، خصوصیات و نحوه نگرش حاکمان، توانایی‌های کشور، نیازهای عینی جامعه، متغیرهای جغرافیایی و فرهنگ سیاسی آن کشور است. به این معنا که اصول، اهداف و مؤلفه‌های تصمیم‌گیری در سیاست خارجی هر کشور تابعی از شرایط عینی مانند موقعیت جغرافیایی و ژئوپلیتیک، منابع قدرت مادی شامل جمعیت و سرزمین، قدرت نظامی و توانمندی اقتصادی، و محیط روانی و ذهنی برای مثال ساختار نظام سیاسی، شخصیت و ذهنیت رهبران، ایدئولوژی و فرهنگ آن جامعه است. نظام سیاسی حاکم بر هر کشور متناسب با این عوامل عینی و مؤلفه‌های ذهنی مبادرت به تدوین اصول و اهداف و تعیین چارچوب سیاست خارجی خود می‌نماید.

جمهوری اسلامی ایران با رویکردی دینی، معیارهای کنش خارجی دولت را ترسیم کرده است. این معیارها بر اساس اسناد بالادستی نظام مشتمل بر قانون اساسی، سیاست‌های ابلاغی رهبری و بیانات امام راحل و برنامه‌های توسعه تعیین شده‌اند. اصول ۹، ۱۱، ۱۵۲ و ۱۵۴ قانون اساسی به صراحت خطوط کلی رفتار سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران را مشخص کرده است که این اصول عبارت‌اند از: تفکیک‌ناپذیری آزادی، استقلال، وحدت و تمامیت ارضی کشور و حفظ آن‌ها، هویت اسلامی و اتحاد و ائتلاف ملل اسلامی، نفی هرگونه سلطه‌جویی و سلطه‌پذیری و حمایت از مستضعفین در برابر مستکبرین در هر نقطه از جهان. علاوه بر این، سیاست‌های کلی ابلاغی مقام معظم رهبری نیز یکی

دیگر از منابع تعیین وظایف نهادهای مختلف در کشور محسوب می‌شود. مهم‌ترین وظایف وزارت امور خارجه بر اساس این سیاست‌ها و همچنین برنامه‌های توسعه شامل سه محور سیاسی-دیپلماتیک، اقتصادی و فرهنگی است. به طور کلی، این محورها شامل مواردی است که بر اساس رعایت سه اصل عزت، حکمت و مصلحت به تقویت روابط خارجی کشور منجر شود.

برای تحقق این اهداف و برنامه‌ها وزارت امور خارجه تکالیف و وظایفی را بر عهده دارد که بر اساس آن‌ها عملکرد و دستاوردهای آن نیز مورد سنجش قرار می‌گیرد. بر اساس تحلیل گزارش‌های نظارتی مجلس شورای اسلامی، گزارش شاخص‌های اختصاصی ارزیابی عملکرد دستگاه‌های اجرایی مربوط به سازمان امور اداری و استخدامی کشور و همچنین اسناد بالادستی مربوط به فعالیت‌های وزارت امور خارجه معمولاً نظارت و ارزیابی عملکرد وزارت امور خارجه بر اساس انواع حوزه‌های دیپلماسی شامل دوجانبه، چندجانبه، اقتصادی و عمومی انجام می‌شود. در ادامه این به حوزه‌ها و شاخص‌های عملکردی آن‌ها اشاره خواهد شد و نحوه کاربست و سنجش‌پذیری آن‌ها مورد بررسی قرار خواهند گرفت.

۱- دیپلماسی دوجانبه

دیپلماسی ماهیتاً به معنای تقویت روابط دوجانبه میان دولت‌هاست. دولت‌ها از طریق برقراری روابط دوجانبه به دنبال حفظ بقا، کاهش آسیب‌پذیری داخلی، تسلط بر دیگران، تحقق منافع مشترک و ائتلاف‌سازی با کشورهای دیگر هستند (Copper at. al. 2013: 204-205). در گزارش سازمان امور اداری و استخدامی کشور به برخی شاخص‌ها برای ارزیابی عملکرد وزارت خارجه در زمینه دیپلماسی دوجانبه اشاره شده است که شامل اقدامات انجام شده در سطح کشورهای جهان در بعد مبارزه با نظام سلطه، صهیونیسم و حمایت از جریان مقاومت، فلسطین، مستضعفین و مقابله با منافقین، تعداد هیئت‌های دیپلماتیک مبادله شده با کشورهای هدف و غیر هدف، تعداد توافقاتنامه‌های دوجانبه و چندجانبه امضا شده میان جمهوری اسلامی ایران و کشورهای هدف و غیر هدف، تعداد ابتکار عمل‌های مبتنی بر این توافقاتنامه‌ها برای حل بحران‌ها و مناقشات منطقه‌ای یا بین‌المللی با نقش‌آفرینی جمهوری اسلامی ایران و همچنین تعداد اقدامات ناظر به ابتکار عمل‌های ارائه شده، تعداد لغو روادید در سال، رشد ورود قانونی اتباع خارجی به کشور،

جذب دانشجویان غیر ایرانی در دانشگاه‌های ایران و استیفای حقوق ایرانیان خارج از کشور هستند (سازمان امور اداری و استخدامی کشور ۱۴۰۱).

برخی از این شاخص‌ها قابل سنجش کمی هستند؛ زیرا اطلاعات آن‌ها در پایگاه‌های اطلاع‌رسانی در سطح جهانی موجود است. برای مثال انجمن بین‌المللی حمل و نقل گذرنامه هوایی به شکل مستمر به بررسی مقاصد دارندگان گذرنامه، فرایند اخذ روادید، اعتبار گذرنامه‌ها و الزامی بودن اخذ روادید در کشورهای مختلف می‌پردازد و رتبه کشورها در این زمینه را اعلام می‌کند و رتبه ایران در این شاخص می‌تواند معیار ارزیابی عملکرد وزارت خارجه در این زمینه باشد. همچنین ورود قانونی اتباع خارجی به کشور به عنوان گردشگر، دانشجو و... نیز بر اساس اطلاعات گذرگاه‌های مرزی کشور کاملاً قابل رصد و ارزیابی است. ورود تعداد بیشتری از اتباع خارجی از طریق مبادی قانونی و رسمی طبعاً به معنای عملکرد بهتر سازوکارهای صدور روادید کشور است و می‌تواند مورد ارزیابی کمی قرار گیرد. شاخص استیفای حقوق ایرانیان خارج از کشور نیز بر اساس تعداد زندانیان ایرانی در خارج از کشور و آزادی آن‌ها از طریق پیگیری‌های وزارت امور خارجه قابل رصد و ارزیابی است.

اما برخی از این شاخص‌ها مانند اقدامات انجام‌شده برای مقابله با نظام سلطه و حمایت از جریان مقاومت چندان کمیت‌پذیر نیستند. چنین فعالیت‌هایی عمدتاً بر اساس نفوذ راهبردی عرصه میدان انجام می‌شود و وزارت خارجه عمدتاً نقش تسهیلگری و ایجاد چتر حمایت دیپلماتیک دارد. تأثیرگذاری چنین اقداماتی را نمی‌توان در بازه‌های زمانی کوتاه مورد بررسی قرار داد؛ ضمن اینکه اطلاعات و داده‌های با دسترسی عمومی برای محققان در این زمینه جز برخی دیدارهای رسمی مقامات دیپلماتیک ایران با سران جریان مقاومت وجود ندارد. حتی اسناد و مشروح مذاکرات کمیسیون سیاست خارجی و امنیت ملی مجلس نیز به شکل عمومی منتشر نمی‌شود و حتی پیگیری نویسنده از مجلس شورای اسلامی برای در اختیار قرار دادن مشروح مذاکرات کمیسیون بی‌نتیجه باقی ماند. البته نمی‌توان از نقش کمیسیون سیاست خارجی و امنیت ملی مجلس در دیپلماسی دوجانبه غافل بود؛ زیرا سیاست خارجی مهم‌ترین حوزه فعالیت این کمیسیون است و این کمیسیون دارای وظایف نظارتی متعدد در این حوزه است. بر اساس ماده ۴۵ آیین‌نامه داخلی مجلس

شورای اسلامی مصوب سال ۱۳۹۸ یکی از وظایف اصلی کمیسیون‌های تخصصی مجلس، بررسی گزارش‌های عملکردی و نظارتی دستگاه‌های دولتی و تهیه گزارش درباره نحوه اجرای قوانین به خصوص قانون برنامه توسعه است. کمیسیون سیاست خارجی و امنیت ملی طبعاً باید تعامل گسترده‌ای با وزارت خارجه به عنوان نهاد تصمیم‌ساز و شورای عالی امنیت ملی به عنوان نهاد بین‌بخشی برای تصمیم‌گیری در ساختار رسمی داشته باشد. کمیسیون سیاست خارجی و امنیت ملی در قالب در این تعامل می‌تواند جلسات کارشناسی با حضور نمایندگان وزارت امور خارجه و شورای عالی امنیت ملی برگزار کند و در این جلسات، به بررسی جزئیات اقدامات وزارت امور خارجه در راستای تقویت دیپلماسی دوجانبه پردازد و از این طریق میزان موفقیت وزارت خارجه را در رسیدن به اهدافش مورد ارزیابی کیفی قرار دهد. به جز کمیسیون سیاست خارجی و امنیت ملی، مجلس می‌تواند از ظرفیت‌های دیپلماسی پارلمانی خود برای همیاری و نظارت بر حوزه سیاست خارجی استفاده کند که در ادامه بررسی می‌شود.

دیپلماسی پارلمانی دوجانبه

دیپلماسی پارلمانی دوجانبه به این معناست که پارلمان‌ها خارج از ابزارهای دیپلماسی سنتی دولت‌محور، با تشکیل گروه‌های دوستی پارلمانی، اعزام هیئت‌های پارلمانی و دیدار با نخبگان نیمه‌رسمی و دانشگاهی کشورها درصدد حل سوءتفاهمات و زمینه‌سازی برای گسترش روابط سیاسی و اقتصادی میان کشورها بر می‌آیند (مهری پرگو و امیری، ۱۳۸۸: ۱۱-۱۲). دیپلماسی پارلمانی را می‌توان حد واسط دیپلماسی رسمی و غیررسمی دانست؛ به این معنا که از یک طرف، به دلیل نقش‌آفرینی قوه مقننه، جنبه رسمی دارد و از طرف دیگر، نگاه غیر جزم‌اندیشانه و سهولت قواعد و رویه‌های حاکم بر آن سبب حل برخی مشکلات دیپلماتیک میان کشورها می‌شود (کوهکن، ۱۳۹۰، ۵-۶).

ضمن اینکه نمایندگان پارلمان‌ها از نزدیک با مشکلات و چالش‌های حوزه نمایندگی خود، سر و کار دارند و می‌توانند از طریق تعامل با طرف‌های خارجی، بخشی از این مشکلات را مرتفع کنند. این مسئله به خصوص درباره مشکلات مناطق مرزی صادق است، به گونه‌ای که نمایندگان می‌توانند خواسته‌های جامعه محلی خود را در قالب کمیسیون‌های مشترک همسایگی و گروه‌های دوستی مطرح و پیگیری کنند. حضور نمایندگان مجلس

در مذاکرات دیپلماتیک برای حل منازعات دوجانبه می‌تواند احتمال به سرانجام رسیدن مذاکرات را بیشتر کند؛ زیرا حل بسیاری از منازعات دوجانبه نهایتاً از مجرای مجلس می‌گذرد و همراهی نمایندگان می‌تواند در ایجاد وفاق ملی برای پذیرش راه‌حل به دست آمده دیپلماتیک بسیار مؤثر باشد.

دیپلماسی پارلمانی دوجانبه می‌تواند با افزایش درک متقابل میان تصمیم‌گیران کشورها، سوءبرداشت‌های احتمالی میان کشورها را کاهش داده و مشکلات را برطرف کنند. نمونه این مسئله را می‌توان در روابط خوب مجالس ایران و عراق برای حل و فصل برخی مشکلات باقیمانده از جنگ تحمیلی و مقابله با حضور منافقان در خاک عراق مشاهده کرد (کوهکن، ۱۳۹۰، ۱۶).

۲- دیپلماسی چندجانبه

دیپلماسی چندجانبه یکی از ستون‌های اصلی دیپلماسی کشورهاست. کشورها معمولاً بهترین دیپلمات‌های خود را در حوزه دیپلماسی چندجانبه به کار می‌گیرند. این دیپلمات‌ها با حضور در مجامع بین‌المللی مانند نهادهای سازمان ملل متحد و کنفرانس‌های منطقه‌ای و بین‌المللی از مهارت‌های ارتباطی خود در بستر قواعد و رویه‌های دیپلماتیک در جهت منافع ملی کشور استفاده می‌کنند. دیپلماسی چندجانبه مبتنی بر مذاکرات فشرده، اقناع و اجماع‌سازی بین‌المللی و ارتباطات بین فرهنگی است (Rana 2011: 26-27). در گزارش سازمان امور اداری و استخدامی کشور به برخی شاخص‌ها برای ارزیابی عملکرد وزارت خارجه در زمینه دیپلماسی چندجانبه اشاره شده است که شامل صیانت و حفاظت از منافع ملی و مصالح جمهوری اسلامی ایران در سازمان‌های بین‌المللی، عضویت جمهوری اسلامی ایران در نهادهای بین‌المللی و تصدی پست‌های بین‌المللی در مجامع بین‌المللی و منطقه‌ای، پیگیری امور مرزی جمهوری اسلامی ایران، پیگیری حقوقی دعاوی جمهوری اسلامی ایران در مجامع حقوقی - قضایی بین‌المللی است (سازمان امور اداری و استخدامی کشور ۱۴۰۱).

شاخص اول یعنی صیانت از منافع ملی به خودی خود قابلیت ارزیابی کمی ندارد. بنابراین ابتدا باید تحقق منافع ملی ایران در سازمان‌های بین‌المللی را شاخص بندی کرد و سپس آن‌ها را مورد ارزیابی قرار داد. به عنوان نمونه اگر بپذیریم که کاهش تعداد

قطعنامه‌های حقوق بشری ضد ایرانی در سازمان ملل متحد یا کاهش تعداد آرای کشورهای موافق و افزایش تعداد آرای کشورهای مخالف و ممتنع به این قطعنامه‌ها در راستای منافع جمهوری اسلامی ایران است، آنگاه تعداد نامه‌نگاری‌ها یا ملاقات دوجانبه با کشورهایایی که احتمال تغییر رأی آن‌ها به نفع ایران وجود دارد، می‌تواند به عنوان شاخصی برای ارزیابی عملکرد مثبت وزارت امور خارجه در راستای صیانت از منافع جمهوری اسلامی در سازمان‌های بین‌المللی تلقی شود. بقیه شاخص‌های این محور را می‌توان بر اساس شاخص‌های کمی یعنی عضویت سالانه ایران در سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای، ملاقات با مقامات هم‌تراز کشورهای همسایه و پرونده‌های حقوقی مطرح در مجامع بین‌المللی مورد ارزیابی کمی قرار داد.

دیپلماسی پارلمانی چندجانبه: مجلس شورای اسلامی از طریق تعامل با نهادهای بین‌المللی چندجانبه هم‌تراز مانند کنفرانس روسای مجالس جهان، مجمع مجالس آسیایی،^۱ اتحادیه بین‌المجالس،^۲ اتحادیه مجالس کشورهای عضو سازمان همکاری اسلامی می‌تواند همیار دولت در پیشبرد دیپلماسی چندجانبه باشد و از این طریق، نقش نظارتی خود در عرصه سیاست خارجی را نیز تقویت کند. در اینجا به اختصار به دو مورد مهم تر یعنی مجمع مجالس آسیایی و اتحادیه بین‌المجالس جهانی می‌پردازیم.

مجمع مجالس آسیایی: این مجمع در سال ۲۰۰۶ با تغییر نام از مجمع مجالس آسیایی برای صلح به مجمع مجالس آسیایی در تهران شکل گرفت. مقر دبیرخانه دائمی آن در تهران و دارای ۴۱ عضو رسمی و ۱۷ عضو ناظر است. این مجمع دارای چهار کمیته دائمی شامل کمیته امور سیاسی، کمیته اقتصادی و توسعه پایدار، کمیته بودجه و برنامه‌ریزی و کمیته امور اجتماعی و فرهنگی است. در ذیل کمیته امور سیاسی، موضوعاتی از قبیل حکمرانی خوب، حمایت از مردم فلسطین، چندجانبه گرایی در عرصه بین‌المللی، توسعه دموکراتیک، در کمیته اقتصاد و توسعه پایدار، موضوعاتی مانند بازار انرژی آسیا، مسائل زیست محیطی، ریشه کنی فقر و مسائل تأمین مالی، در کمیته بودجه و برنامه‌ریزی مسائلی از جمله برابری، الگوی پرداخت سهمیه اعضا و اسناد قانونی و نهایتاً در کمیته امور اجتماعی و فرهنگی مسائلی مانند اقتصاد خانواده محور، فناوری اطلاعات و ارتباطات،

عدالت در سلامت، میراث فرهنگی، هماهنگی بین ادیانی و مقابله با قاچاق مواد مخدر مورد بحث قرار گرفته‌اند (دلاورپور اقدم، ۱۴۰۰، ۱۶-۲۱). بسیاری از این موضوعات، دارای همپوشانی‌های فراوان با مأموریت‌های وزارت امور خارجه است و دفتر امور بین‌الملل مجلس شورای اسلامی به عنوان متولی اصلی ارتباطات بین‌المللی مجلس شورای اسلامی می‌تواند در تعامل با وزارت امور خارجه، از این ظرفیت‌های دیپلماتیک آسیایی در راستای تولید قدرت نرم دیپلماتیک استفاده کند. به عنوان نمونه، در اجلاس کمیته امور سیاسی در سال ۲۰۲۳ در عراق، به موضوع جنایات رژیم صهیونیستی در فلسطین پرداخته شد و کشورهای شرکت‌کننده بر حق مشروع مردم فلسطین برای مقاومت، توقف تجاوز صهیونیست‌ها، رفع محاصره غزه، ایجاد صندوق بازسازی شهرهای ویران‌شده، توقف شهرک‌سازی‌های اسرائیل و آزادی تمامی اسرای فلسطینی و عرب از زندان‌های اسرائیل تأکید کردند. اولین کمیته فلسطین مجمع مجالس آسیایی نیز در یازدهم ژانویه ۲۰۲۴ در تهران برگزار شد و بر حمایت کامل از مردم فلسطین تأکید کرد (دلاورپور اقدم، ۱۴۰۲، ۱۶-۱۷).

اتحادیه بین‌المجالس جهانی: این اتحادیه در اواخر قرن نوزده میلادی تأسیس شد و مقر آن در ژنو است. این اتحادیه دارای ۱۷۸ کشور عضو و چهارده نهاد بین‌المللی به عنوان عضو ناظر است. این اتحادیه در زمینه‌هایی از قبیل مشارکت برای صلح و امنیت جهانی، توسعه پایدار، حقوق بشر و حقوق بین‌الملل و افزایش مشارکت زنان در سیاست و فرهنگ فعالیت می‌کند. این اتحادیه از سال ۲۰۰۲ به عنوان عضو ناظر مجمع عمومی سازمان ملل پذیرفته و دفتر ارتباط با سازمان ملل تأسیس کرد. این اتحادیه عضو مشورتی شورای اجتماعی و اقتصادی سازمان ملل نیز هست. بر اساس برنامه پنج‌ساله اتحادیه که در سال ۲۰۱۱ ارائه شد، قرار است تعامل اتحادیه با سازمان ملل گسترش یابد و به مثابه پارلمان جهانی، هر ساله در اجلاس پاییزه خود به بررسی موضوعات مرتبط با حقوق بشر، توسعه پایدار و استقرار دموکراسی بپردازد و اسناد و یافته‌های خود را در مجمع عمومی سازمان ملل به بحث بگذارد. در اجلاس اتحادیه بین‌المجالس جهانی در مارس ۲۰۲۲ در اندونزی که با حضور ۱۱۵ کشور برگزار شد، درباره موضوعاتی مانند تغییرات اقلیمی، بازنگری در رویکردهای صلح پایدار، بهره‌وری از فناوری اطلاعات در بخش آموزش، مبارزه با قاچاق

انسان، نقض حقوق بشر در روند مهاجرت‌های بین‌المللی بحث و گفتگو شد و هیئتی از مجلس شورای اسلامی به ریاست مجتبی رضاخواه به عنوان دبیرکل گروه بین‌المجالس جمهوری اسلامی ایران شرکت و سخنرانی کردند (دل‌اورپور اقدم، ۱۴۰۱، ۷-۱۱).

این اتحادیه شش گروه جغرافیای سیاسی دارد که ایران در گروه آسیا پاسیفیک قرار دارد. همچنین این اتحادیه دارای شش کمیته شامل کمیته صلح و امنیت بین‌الملل، کمیته دموکراسی و حقوق بشر، کمیته حقوق بشر پارلمانی، کمیته چالش‌های خاورمیانه، کمیته تشویق احترام به حقوق بشردوستانه بین‌المللی و کمیته تجارت و توسعه پایدار است. این اتحادیه برخی شاخص‌ها را برای چگونگی مشارکت پارلمان‌ها در مسائل بین‌المللی تدوین کرده است که شامل کمک به مذاکرات میان دولت‌ها، نظارت بر فعالیت‌های بین‌المللی دولت‌ها، پیگیری توافقات بین‌المللی، جمع‌آوری و انتشار اطلاعات درباره سازمان‌های بین‌المللی و هماهنگی روابط میان پارلمانی است (مهری پرگو و امیری، ۱۳۸۸، ۳ دیپلماسی پارلمانی؛ محور و رویکردها).

۳- دیپلماسی اقتصادی

دیپلماسی اقتصادی را چه اقدامات دیپلماتیک در جهت افزایش صادرات و جذب سرمایه‌گذاری و یا فرایند اتصال به جهان خارج برای تأمین منافع اقتصادی بدانیم و چه به کارگیری توانایی‌های دیپلماسی برای تحقق اهداف اقتصادی، هدف دیپلماسی اقتصادی را می‌توان ایجاد ترتیبات اقتصادی میان کشورها دانست به گونه‌ای که منجر به تحقق منافع اقتصادی کشورها شود (Chatterjee, 2020: 1). البته باید میان دیپلماسی اقتصادی و دیپلماسی تجاری تفکیک قائل شد؛ زیرا دیپلماسی اقتصادی تسهیل‌کننده روابط تجاری و سرمایه‌گذاری میان کشورهاست ولی دیپلماسی تجاری به معنای اقدامات کشورها برای کسب بیشترین منافع از این روابط تجاری و سرمایه‌گذاری است (Copper et al 2013: 308-309).

اقتصادی شدن سیاست بین‌المللی به معنای پررنگ شدن نقش اقتصاد در معادلات بین‌المللی یکی از ویژگی‌های دوران پس از پایان جنگ سرد بوده است. با فروپاشی شوروی و پایان منازعه ایدئولوژیک شرق و غرب این تلقی پیش‌آمد که موضوع اصلی تعاملات/ منازعات کشورها، مسائل اقتصادی و تجاری خواهد بود. با شکل‌گیری سازمان

تجارت جهانی و افزایش نقش شرکت‌های چندملیتی، رقابت برای دسترسی به بازارهای مصرف و جذب سرمایه‌گذاری خارجی به بخشی از رویه‌های دستگاه سیاست خارجی کشورها بدل شد. اگرچه حوادث تروریستی ۱۱ سپتامبر و بحران‌های اقتصادی در دهه نخست قرن بیست و یکم تا حدی از خوش‌بینی‌های اولیه نسبت به وابستگی متقابل اقتصادی کشورها در عرصه بین‌المللی کاست، اما دیپلماسی اقتصادی همچنان یکی از دستور کارهای وزارت امور خارجه کشورهاست. وزارت امور خارجه می‌تواند نقش محوری در ایجاد بسترهای مناسب دیپلماسی اقتصادی داشته باشد. این بستر مناسب از طریق مذاکره با مؤسسات و مقامات بازرگانی و اقتصادی کشورها به منظور عقد قراردادهای تجاری، برقراری کانال‌های دیپلماتیک بین تجار، جمع‌آوری داده‌های کشورهای هدف و جذب گردشگر ایجاد می‌شود (صبوری و صالحیان، ۱۳۹۶: ۱۴۴-۱۴۵).

در گزارش سازمان امور اداری و استخدامی کشور به برخی شاخص‌ها برای ارزیابی عملکرد وزارت خارجه در این زمینه اشاره شده است که شامل استفاده از ارزش‌های ملی در تبادلات تجاری، تعداد توافقنامه‌های دوجانبه و چندجانبه تجاری، نرخ رشد صادرات کالا و خدمات فنی-مهندسی، تعداد زمینه‌های جدید اقتصادی شناسایی شده و تعداد فرصت‌های اقتصادی ایجاد شده است (سازمان امور اداری و استخدامی کشور ۱۴۰۱).

شاخص‌های مورد استفاده جهانی در محور اقتصادی در خصوص بررسی عملکرد کشورها بسیار متنوع است. شاخص‌هایی نظیر رتبه و جایگاه رقابتی کشور در سطح جهانی، شاخص رفاه جهانی، شاخص اعتماد برای سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، شاخص صادرات و واردات، شاخص امنیت انرژی، شاخص امنیت مواد غذایی و شاخص عملکرد لجستیکی یا ترانزیت در ارزیابی و مقایسه کشورها مورد بررسی قرار می‌گیرند. در اکثر این شاخص‌ها وزارت امور خارجه می‌تواند تأثیر مستقیم و غیرمستقیم بر رتبه‌بندی کشورها داشته باشد. همچنین در زمینه این شاخص‌های اقتصادی، اگرچه وزارت امور خارجه نقش پررنگی در تسهیلگری و توسعه همکاری‌های اقتصادی بین‌المللی دارد؛ اما در نهایت در ارزیابی عملکرد، وزارت امور خارجه به عنوان نهاد واسطه‌ای محسوب می‌شود و سازمان‌هایی مانند سازمان توسعه و تجارت، گمرک، وزارت نیرو، وزارت نفت و ... در ارزیابی عملکرد نقش اصلی را بر عهده دارند. یکی از موارد مؤکد در برنامه هفتم توسعه

کشور، فعال‌سازی دیپلماسی اقتصادی توسط وزارت امور خارجه است. بسیاری از کمیسیون‌های مجلس شورای اسلامی نیز مرتبط با مسائل اقتصادی کشورند. به همین دلیل، در صورت تدوین شاخص‌های دقیق‌تر برای ارزیابی عملکرد وزارت امور خارجه در حوزه دیپلماسی اقتصادی می‌توان نتایج مثبتی را انتظار داشت.

برخی شاخص‌های کمی دیگر را می‌توان به شاخص‌های حداقلی بالا افزود تا به ارزیابی و نظارت مجلس شورای اسلامی بر عملکرد وزارت امور خارجه در حوزه دیپلماسی اقتصادی کمک کند. برخی از شاخص‌ها شامل تعداد رایزنان بازرگانی ایران در کشورهای دیگر، تعداد کارمندان جذب شده وزارت امور خارجه با تحصیلات مرتبط با دیپلماسی اقتصادی، تعداد نشست‌های مشترک با فعالان بخش خصوصی در وزارت امور خارجه و همچنین در سفارتخانه‌های ایران در خارج از کشور، تعداد دوره‌های آموزشی و تعداد کارمندان شرکت‌کننده در آنها در حوزه دیپلماسی اقتصادی و تجاری، تعداد گزارش‌های دریافتی وزارت امور خارجه از رایزنان بازرگانی و مسئولان سفارتخانه‌های ایران درباره فرصت‌های تجاری و اقتصادی ایران در کشورهای دیگر هستند.

۴- دیپلماسی عمومی

تعاریف مختلفی از دیپلماسی عمومی ارائه شده است. جوزف نای دیپلماسی عمومی را ابزار قدرت نرم و اقناعی مبتنی بر جاذبه‌های کشور در سطح بین‌المللی می‌داند و آن را در سه سطح ارتباطات روزانه از طریق رسانه‌ها و سیاستمداران، روابط راهبردی برای انتقال پیام‌های راهبردی و نهایتاً روابط بلندمدت از طریق مبادلات و رویدادهای علمی و رسانه‌ای تحلیل می‌کند. امروزه فراتر از این نگاه کلاسیک به دیپلماسی عمومی، می‌توان از دیپلماسی عمومی نوین سخن گفت که به جای کسب نفوذ صرف بر مخاطبان خارجی، درصدد تغییر تمایلات مخاطبان خارجی و ایجاد درک مشترک از طریق گفتگوی دوسویه عقلانی است (حسینی ۱۳۹۲: ۶۸۳-۶۸۵).

دولت‌ها در دوران جهانی شدن ارتباطات با افزایش نقش افکار عمومی در سیاست داخلی و بین‌المللی خود مواجه هستند (Chubb and McAllister 2020; Entman 2004; Garrison 2003). بنابراین یکی از لوازم اصلی پیشبرد سیاست خارجی کشورها، تأثیرگذاری بر افکار عمومی جوامع دیگر از طریق سازوکار دیپلماسی عمومی است. به

همین دلیل، دیپلماسی عمومی به یکی از محورهای اصلی فعالیت دستگاه سیاست خارجی دولت‌ها بدل شده است. علی‌رغم اینکه دیپلماسی عمومی از دهه‌ها پیش وارد ادبیات دیپلماتیک کشورها شده است (Snow and Taylor 2009; Hayden 2012; McEvoy-Levy 2001)، اما هنوز قدرت‌های جهانی مانند ایالات متحده آمریکا نیز ظرفیت دیپلماسی عمومی خود را ناکافی می‌دانند و از ضرورت ارتقای هر چه بیشتر آن سخن می‌گویند (Blinken 2021).

جمهوری اسلامی ایران نیز از دهه‌های گذشته درصدد ارتقای ظرفیت دیپلماسی عمومی خود در مناطق مختلف جهان بوده است. ایران درصدد بوده از طریق مؤلفه‌های فرهنگی و تمدنی و ارزش‌های دینی بر افکار عمومی جوامع مختلف به خصوص همسایگان خود تأثیر بگذارد (حسینی، ۱۳۹۲؛ عطایی و همکاران ۱۳۹۰). به عنوان مثال ایران درصدد بوده با تأکید بر هویت مشترک شیعی در میان گروه‌های همسوی سیاسی در کشورهای همسایه از جمله عراق، به تقویت تعاملات راهبردی در زمینه‌های اقتصادی، فرهنگی و سیاسی بپردازد (عطایی و همکاران ۱۳۹۲: ۲۰۰-۲۰۱). برخی رویدادها و آیین‌های مذهبی مشترک مانند راهپیمایی اربعین نیز تا حدی توانسته زمینه‌های ارتقای قدرت نرم ایران در این کشورها را فراهم کند (Masoudi and Nourian 2023: 12-13).

دستگاه‌های دولتی نسبت به اهمیت دیپلماسی عمومی واقف بوده‌اند و به همین دلیل، در گزارش سازمان امور اداری و استخدامی کشور به برخی شاخص‌ها برای ارزیابی عملکرد وزارت خارجه در این زمینه اشاره شده است که شامل ترویج مؤلفه‌های هویت اسلامی - ایرانی، دیپلماسی فضای مجازی، دیپلماسی شهری، دیپلماسی رسانه‌ای، رشد تعداد زبان‌آموزان فارسی خارج از کشور و رشد تعداد مراکز آموزشی فعال ایران در کشورهای خارجی است (سازمان امور اداری و استخدامی کشور ۱۴۰۱).

برخی شاخص‌های مطرح‌شده در این محور هم کمی و سنجش پذیرند و هم جزء شاخص‌هایی هستند که در سطح جهان برای بررسی قدرت نرم کشورها و رتبه‌بندی آن‌ها استفاده می‌شود. برای مثال پرنفوذترین کشورهای جهان بر اساس رتبه‌بندی در سال ۲۰۲۳ مشخص شده‌اند که بر اساس ۶۵ شاخص در حوزه‌های فرهنگی، اجتماعی، کیفیت و قدرت زندگی و شهروندی از طریق پرسش و تحقیق از حدود صد هزار نخبه در کشورهای

مختلف سنجش شده است. شاخص‌های دیگر در این زمینه شاخص قدرت نرم و شاخص جهانی قدرت نرم است که ۱۹۳ کشور جهان را بر اساس معیارهایی مانند برند بین‌المللی، پیشتازی در نوآوری، میراث فرهنگی و تأثیرگذاری بر محافل دیپلماتیک مورد بررسی قرار می‌دهد.

برخی از شاخص‌ها مانند دیپلماسی شهری را می‌توان بر اساس عملکرد وزارت امور خارجه در تسهیل ارتباطات میان مقامات شهری و توافقات میان شهرهای مختلف ایران با شهرهای کشورهای خارجی از جمله قرارداد خواهرخواندگی میان شهرها سنجید. اما برخی شاخص‌ها مانند دیپلماسی فضای مجازی چندان قابل ارزیابی کمی نیستند؛ چراکه فضای مجازی ماهیت پیچیده و غیرمتمرکزی دارد و نمی‌توان بر اساس تعداد پیام‌های ارسالی مقامات دیپلماتیک در شبکه‌های مجازی یا تعداد پسندهای این پیام‌ها قضاوت دقیقی درباره موفقیت یا عدم موفقیت دیپلماتیک آن‌ها داشت؛ به عنوان نمونه تعداد بالای دنبال کنندگان دونالد ترامپ رئیس‌جمهوری پیشین آمریکا لزوماً به معنای موفقیت او در پیام‌رسانی به مخاطبانش نیست.

از سوی دیگر سنجه‌هایی مانند رشد تعداد زبان آموزان فارسی خارج از کشور میان دو وزارت امور خارجه و آموزش و پرورش مشترک است و عملکرد دو وزارتخانه به صورت مشترک مورد ارزیابی قرار می‌گیرد و به طور دقیق نمی‌توان سهم آن‌ها را از همدیگر تفکیک کرد. عملکرد وزارت امور خارجه در راستای افزایش رتبه زبان فارسی در جهان را می‌توان بر اساس شاخص اقدامات رایزنی‌های فرهنگی و سفارتخانه‌های ایران در راستای تأسیس کرسی‌ها و مراکز آموزش زبان فارسی در کشورهای مختلف ارزیابی کرد (وزارت امور خارجه، ۱۴۰۱: ۱۱۹).

نتیجه‌گیری

مجلس شورای اسلامی رکن اصلی نظارت و ارزیابی نظام حکمرانی ایران است. ارزیابی و نظارت بر وزارت امور خارجه همواره یکی از دغدغه‌های مجلس شورای اسلامی بوده است. وجود نظام ارزیابی عملکرد وزارت امور خارجه می‌تواند به پویایی بیشتر، تخصیص بهینه‌تر منابع، هدایت‌پذیری راحت‌تر به سمت اهداف تعیین شده و پاسخگویی جدی‌تر متولیان وزارت امور خارجه منجر شود. سؤال اصلی مقاله این بود که مجلس شورای

اسلامی بر اساس چه شاخص‌هایی می‌تواند عملکرد وزارت امور خارجه را مورد نظارت و ارزیابی قرار دهد؟ مفروض سؤال این است که مجلس شورای اسلامی می‌تواند از طریق ارزیابی عملکرد وزارت امور خارجه، بر عرصه سیاست خارجی کشور تأثیرگذار باشد. به برخی دیدگاه‌های نظری در این رابطه اشاره شد که مجالس قانون‌گذاری یا پارلمان‌ها را یکی از نهادهای مؤثر در فرایند اجرای سیاست خارجی می‌دانند. به عنوان نمونه، کنگره آمریکا از سازوکار نظارت مشارکتی در حوزه سیاست خارجی استفاده کرده تا قواعد موردنظرش را در اجرای سیاست‌های دولت پیاده کند.

در این مقاله با تحلیل کیفی اسناد و گزارش‌های نظارتی دستگاه‌های مسئول نشان داده شد که عملکرد وزارت امور خارجه دارای ویژگی‌های منحصر به فردی مانند پیچیدگی کار بین‌المللی، دیربازدهی، محرمانگی و کمیت‌ناپذیری در برخی موارد است. به برخی شاخص‌ها برای ارزیابی و نظارت بر عملکرد وزارت خارجه در چهار حوزه دیپلماسی دوجانبه، دیپلماسی چندجانبه، دیپلماسی اقتصادی و دیپلماسی عمومی پرداخته شد و سنجش‌پذیری و کمیت‌پذیری محورهای کیفی، همپوشانی‌های عملکردی احتمالی با دستگاه‌های اجرایی دیگر، قابلیت ارزیابی نتایج فعالیت‌ها در کوتاه‌مدت، سازگاری آن‌ها با شاخص‌های پذیرفته شده جهانی و مصادیق عینی شاخص‌ها در عملکرد عینی وزارت امور خارجه مورد تحلیل قرار گرفت.

کاری که در این پژوهش انجام شد گام نخست در مسیر افزایش نقش‌آفرینی مجلس شورای اسلامی در حوزه سیاست خارجی است. بنا به تعریف، مجلس شورای اسلامی در کنار قوه اجرایی، مظهر اراده عمومی مردم است و باید در تعامل با آن در مسیر تحقق منافع ملی و ارتقای جایگاه بین‌المللی ایران حرکت کند. وزارت امور خارجه متولی اصلی اجرای سیاست خارجی و مجلس شورای اسلامی همکار و همیار وزارت امور خارجه در این فرایند است. دستگاه‌های مختلف درگیر در سیاست خارجی باید با یکدیگر تعامل و همکاری داشته باشند تا سیاست خارجی به بار بنشیند. ایجاد رابطه اعتماد‌آمیز میان مجلس و وزارت امور خارجه می‌تواند به هم‌افزایی نیروهای داخلی و افزایش قدرت چانه‌زنی کشور در مذاکرات بین‌المللی بینجامد. یکی از عناصر سازنده این رابطه اعتماد‌آمیز، وجود

شاخص‌های قابل راستی آزمایی برای ارزیابی عملکرد وزارت امور خارجه است که در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفتند.

در چشم‌انداز پیش‌رو، باید توجه داشت که تأکید قانون برنامه هفتم توسعه کشور بر رویکرد اقتصادمحور در سیاست خارجی، فعال‌سازی دیپلماسی اقتصادی و پیوندهای اقتصادی با همسایگان و قدرت‌های نوظهور است و از آنجا که اقدامات وزارت امور خارجه در این حوزه‌ها قابل سنجش و کمیت‌پذیرترند، بستر مساعد برای ارزیابی و نظارت مجلس شورای اسلامی بر اقدامات وزارت امور خارجه در این حوزه‌ها فراهم است. از طرف دیگر، بسیاری از کمیسیون‌های مجلس شورای اسلامی به نوعی درگیر موضوعات اقتصادی کشورند و با اطلاعات و داده‌های اقتصادی کشور به خوبی آشنا هستند. بنابراین ارزیابی و نظارت مجلس شورای اسلامی بر عملکرد وزارت امور خارجه منحصر به کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی مجلس نیست و سایر کمیسیون‌های مرتبط نیز می‌توانند در این فرایند مشارکت داشته باشند. با اتکای به رویکرد این پژوهش می‌توان پیشنهادهایی برای پژوهش‌های آتی مطرح کرد. نقش مجلس شورای اسلامی در هر یک از مأموریت‌های چهارگانه وزارت خارجه یعنی دیپلماسی دوجانبه، چندجانبه، اقتصادی و عمومی بر اساس بررسی‌های موردی در حوزه سیاست خارجی ایران قابل مطالعه است. یکی از مواردی که می‌تواند مورد بررسی قرار گیرد، موضوع توافق برجام و نقش مجلس شورای اسلامی در مذاکرات پیش از نهایی سازی توافق در قالب کمیسیون ویژه بررسی برجام، مرحله اجرای برجام در قالب گزارش دهی مستمر و منظم وزارت امور خارجه به مجلس شورای اسلامی، مرحله خروج آمریکا از برجام و کاهش تدریجی تعهدات ایران و نهایتاً مذاکرات احیای برجام و تصویب قانون اقدام راهبردی در مجلس شورای اسلامی است. این بررسی می‌تواند عیار واقعی سازوکارهای تقنینی و نظارتی مجلس شورای اسلامی در حوزه سیاست خارجی را مشخص کند.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

ORCID

Heidarali Masoudi

<https://orcid.org/0000-0003-3383-7926>

منابع

- اخوان کاظمی، مسعود و نیکونهاد، ایوب (۱۳۹۹) سیاست خارجی مکتوب جمهوری اسلامی ایران در پرتو اسناد بالادستی، *پژوهشنامه انقلاب اسلامی*، سال دهم، شماره ۳۴، بهار، صص ۱۵-۴۴.
- افتخاری، حمید (۱۳۸۱) ارزیابی عملکرد دستگاه‌های اجرایی: پیش نیاز توسعه کشور، *فرایند مدیریت و توسعه*، شماره ۵۸، زمستان.
- امامی میدی، راضیه (۱۳۹۴) اصول عام ارزیابی نظام‌های ارزیابی سیاست، *دانش سیاسی*، سال یازدهم، شماره اول، بهار و تابستان ۱۳۹۴، پیاپی ۱۴، صص ۱۴-۸۶.
- حاجی‌یوسفی، امیرمحمد (۱۴۰۰) *ارزشیابی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران*، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، قم، صص ۲۵-۲۶.
- حسینی، سیدمحمدحسین (۱۳۹۲) جایگاه دیپلماسی عمومی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران (مطالعه موردی: منطقه خاورمیانه). *سیاست خارجی*. ۳ (۲۷)، صص ۶۷۹-۷۰۰.
- دلاورپور اقدام، مصطفی (۱۴۰۰) دیپلماسی پارلمانی (۱)؛ مجمع مجالس آسیایی و الزامات فراروی جمهوری اسلامی ایران، *دفتر مطالعات سیاسی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی*، شماره مسلسل ۱۸۱۱۸.
- دلاورپور اقدام، مصطفی (۱۴۰۱) دیپلماسی پارلمانی (۳) اتحادیه بین‌المجالس جهانی و دیپلماسی مجلس شورای اسلامی، *دفتر مطالعات سیاسی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی*، شماره مسلسل ۱۸۱۸۹.
- دلاورپور اقدام، مصطفی (۱۴۰۲) مجمع مجالس آسیایی؛ موانع، فرصت‌ها و الزامات دیپلماسی مجامع قوه مقننه، *دفتر مطالعات سیاسی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی*، شماره مسلسل ۱۹۶۶۰.
- سازمان امور اداری و استخدامی کشور (۱۴۰۱) *شاخص‌های اختصاصی ارزیابی عملکرد دستگاه‌های اجرایی سال ۱۴۰۱ - وزارت امور خارجه*، قابل دسترس در: <https://www.aro.gov.ir/DouranPortal/Documents/%D9%88%D8%B2%D8%A7%D8%B1%D8%AA%20%D8%A7%D9%85%D9%88%D8%B1%20%D8%AE%D8%A7%D8%B1%D8%AC%D9%8720230319183708.pdf>

شفیعی، نوذر (۱۳۸۲). ارزیابی راهبردی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در افغانستان، *مطالعات راهبردی*، سال ششم، شماره زمستان، صص ۸۲۷-۸۵۱.

صبوری، ضیاءالدین و صالحیان، تاج‌الدین (۱۳۹۶). بررسی راهبردی دیپلماسی اقتصادی جمهوری اسلامی ایران مطالعه موردی. دولت یازدهم و دوازدهم، *پژوهش‌های روابط بین‌الملل* ۷ (۲۴)، صص ۱۳۳-۱۵۸، قابل دسترس در: <http://www.iisajournals.ir/article53757411c5aa807d9d446ab3c5cd41fa17b3c.pdf>

ظریف، محمدجواد (۱۳۹۹). وزارت خارجه ایران: آماده میانجی‌گری بین ارمنستان و آذربایجان هستیم، ۷ مهرماه، قابل دسترس در: <https://www.bbc.com/persian/iran-54321659>

عطایی، فرهاد؛ قادری‌کنگاور، روح‌الله و ابراهیمی، نبی‌الله (۱۳۹۰). دیپلماسی عمومی و قدرت نرم؛ ایران و آمریکا در عراق جدید. *سیاست* ۱ (۴۱)، صص ۱۸۹-۲۰۴.

غلامشاهی کتبخ، لیلا و دین‌پرست صالح، فائز (۱۳۹۵). «ارزیابی انتقادی تعامل سازنده در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۸۸»، *تحقیقات سیاسی و بین‌المللی*، دوره هشتم، شماره ۲۹، صص ۱۸۷-۲۲۰.

کریمی، امیر هوشنگ (۱۴۰۰). اصول ثابت سیاست خارجی، *دیپلماسی ایرانی*، ۲۵ فروردین. کوهکن، علیرضا (۱۳۹۰) با نمایندگان مردم در مجلس نهم. جایگاه و اهمیت دیپلماسی پارلمانی در دستیابی به اهداف سیاست خارجی، *دفتر مطالعات سیاسی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی*، شماره مسلسل ۱۲۱۱۱.

لایحه برنامه هفتم توسعه (۱۴۰۲)، سایت مرکز پژوهش‌های مجلس، قابل دسترس در: <https://rc.majlis.ir/fa/news/show/1776775>

مشیرزاده، حمیرا (۱۳۹۷). *مبانی نظری تبیین و تحلیل سیاست خارجی*، تهران: سمت.

مهری پرگو، وجیهه و امیری، مهدی (۱۳۸۸) *دیپلماسی پارلمانی؛ محورها و رویکردها*، دفتر مطالعات سیاسی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل ۱۰۰۷۱.

موسوی، سیدرسول (۱۳۸۱). نقش ایران در پیشبرد مذاکرات صلح تاجیکستان. *مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز*، صص ۷-۴۰، ۳۹ (۱)، <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/380005>

وزارت امور خارجه (۱۴۰۱). *گزارش ارزیابی استراتژیک وزارت امور خارجه، تعیین شاخص‌های بین‌المللی، اداره کل برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی وزارت امور خارجه*.

References

- Abb, Pascal (2021). China's Foreign Policy Think Tanks. Changing Roles and Structural Conditions. *German Institute of Global and Area Studies (GIGA)*.
- Abelson, Donald E. (2014). Old world, new world: the evolution and influence of foreign affairs think-tanks. In *International Affairs* 90 (1), pp. 125–142.
- Abelson, Donald E. (2018). *Do think tanks matter? Assessing the impact of public policy institutes*. Third edition, revised and expanded. Montreal: McGill-Queen's University Press.
- Abelson, Donald E.; Hua, Xin; Brooks, Stephen (2016). *Think tanks, foreign policy and geo-politics. Pathways to influence* / edited by Donald E. Abelson, Xin Hua and Stephen Brooks. London: Routledge.
- Akbarzadeh, Shahram (2015). Iran and the Shanghai Cooperation Organization: Ideology and Realpolitik in Iranian Foreign Policy. In *Australian Journal of International Affairs* 69 (1), pp. 88–103. DOI: 10.1080/10357718.2014.934195.
- Ashley 1985: in Vasquez, John A. (Ed.) (1985). *Evaluating U.S. foreign policy*. New York: Praeger.
- Atlas, Pierre M. (2012). U.S. Foreign Policy and the Arab Spring. Balancing Values and Interests. In *Digest of Middle East Studies* 21 (2), pp. 353–385. DOI: 10.1111/j.1949-3606.2012.00158.x.
- Aydın-Düzgıt, Senem (2018). Foreign policy and identity change. Analysing perceptions of Europe among the Turkish public. In *Politics* 38 (1), pp. 19–34. DOI: 10.1177/0263395717729932.
- Baldwin, David A. (2000). Success and Failure in Foreign Policy. In *Annual Review of Political Science* 3 (1), pp. 167–182. DOI: 10.1146/annurev.polisci.3.1.167.
- Blinken, Anthony (2021): Secretary Antony J. Blinken on the Modernization of American Diplomacy - United States Department of State. *US State*

Department. Available online at <https://www.state.gov/secretary-antony-j-blinken-on-the-modernization-of-american-diplomacy>

- Beloff, Jonathan R. (2020): *Foreign policy in post-genocide Rwanda. Elite perceptions of global engagement / Jonathan R. Beloff*. 1st. London: Routledge (Contemporary African politics).
- Brodin, Katarina (1972): Belief Systems, Doctrines, and Foreign Policy. In *Cooperation and Conflict* 7 (2), pp. 97–112. DOI: 10.1177/001083677200700203.
- Burnell, Peter (2009): Legislative Strengthening Meets Party Support in International Assistance. A Closer Relationship? In *The Journal of Legislative Studies* 15 (4), pp. 460–480. DOI: 10.1080/13572330903302505.
- Forestiere, Carolyn,; Pelizzo, Riccardo (2008): *Does Parliament Make a Difference? The Role of the Italian Parliament in Financial Policy*. In Rick Stapenhurst, Riccardo Pelizzo, David M. Olson, Lisa Von Trapp (Ed.): *Legislative oversight and budgeting. A world perspective*. Washington DC: World Bank (WBI development studies), pp. 267–278.
- Chaplin, Jonathan; Joustra, Robert (2010): *God and global order. The power of religion in American foreign policy / Jonathan Chaplin*. Waco, Tex.: Baylor University Press.
- Chatterjee, Charles (2020): *Economic Diplomacy and Foreign Policy-making*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Christie, Kenneth (2008): *United States foreign policy and national identity in the 21st century*. London, New York: Routledge (Routledge studies in US foreign policy).
- Chubb, Danielle L.; McAllister, Ian (2020): *Australian public opinion, defence and foreign policy. Attitudes and trends since 1945 / Danielle Chubb, Ian McAllister*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Clark, John F. (1995): Evaluating the Efficacy of Foreign Policy: An Essay on the Complexity of Foreign Policy Goals. In *Southeastern Political Review* 23 (4), pp. 559–579. DOI: 10.1111/j.1747-1346.1995.tb00076.x.

- Clark, John F. (1995): Evaluating the Efficacy of Foreign Policy: An Essay on the Complexity of Foreign Policy Goals. In *Southeastern Political Review* 23 (4), pp. 559–579. DOI: 10.1111/j.1747-1346.1995.tb00076.x.
- Cole, Timothy M. (1994): Congressional Investigation of American Foreign Policy. Iran-Contra in Perspective. In *Congress & the Presidency* 21 (1), pp. 29–48. DOI: 10.1080/19441053.1994.11770808.
- Cooper, Andrew Fenton; Heine, Jorge; Thakur, Ramesh Chandra (2013): *The Oxford handbook of modern diplomacy*. Oxford: Oxford University Press (Oxford handbooks in politics & international relations).
- Desposato, Scott W. (2008): Explaining Patterns of Oversight in Brazilian Subnational Governments. In Rick Stapanhurst, Riccardo Pelizzo, David M. Olson, Lisa Von Trapp (Ed.): *Legislative oversight and budgeting. A world perspective*. Washington DC: World Bank (WBI development studies), pp. 193–200.
- Emanuel Adler and Peter M. Haas (1992): Conclusion. Epistemic Communities, World Order, and the Creation of a Reflective Research Program. In *International Organization* 46 (1).
- Entman, Robert M. (2004): *Projections of power: Framing news, public opinion, and US foreign policy*: University of Chicago Press.
- Garrison, J. A. (2003): Foreign Policy Analysis and Globalization. Public Opinion, World Opinion, and the Individual by Foyle¹. *International Studies Review* 5 (2), pp. 155–202.
- Griffiths, Robert J. (2008): Parliamentary Oversight of Defense in South Africa. In Rick Stapanhurst, Riccardo Pelizzo, David M. Olson, Lisa Von Trapp (Ed.): *Legislative oversight and budgeting. A world perspective*. Washington DC: World Bank (WBI development studies), pp. 229–242.
- Hayden, Craig (2012): *The rhetoric of soft power. Public diplomacy in global contexts / Craig Hayden*. Lanham, Md.: Lexington Books (Lexington studies in political communication).
- Horne, Alexander; Le Sueur, A. P. (2018): *Parliament, Legislation and accountability*. Oxford: Hart Publishing.

- Horne, Alexander; Thompson, Louise; Yong, Ben (Eds.) (2022): *Parliament and the law*. Third edition. Oxford UK, New York NY: Hart Publishing an imprint of Bloomsbury Publishing (Hart studies in constitutional law, volume 11).
- Ihalainen, Pasi; Matikainen, Satu (2016): The British Parliament and Foreign Policy in the 20th Century. Towards Increasing Parliamentarisation? In *Parliamentary History* 35 (1), pp. 1–14. DOI: 10.1111/1750-0206.12180.
- Jacobs, Lawrence R.; Page, Benjamin I. (2005): Who Influences U.S. Foreign Policy? In *American Political Science Review* 99 (1), pp. 107–123. DOI: 10.1017/S000305540505152X.
- Jeffrey S. Lantis (2019): “Winning” and “Losing” the Iran Nuclear Deal: How Advocacy Coalitions and Competition Shape U.S. Foreign Policy. In *Politics & Policy* 47 (3), pp. 464–505.
- Keohane, Robert O. (1984): *After hegemony. Cooperation and discord in the world political economy / Robert O. Keohane*. Princeton: Guildford: Princeton University Press.
- Lindsay, James M. (1992): Congress and Foreign Policy. Why the Hill Matters. In *Political Science Quarterly* 107 (4), p. 607. DOI: 10.2307/2152287.
- Mansfeldová, Zdenka; Rakušanová, Petra (2008): Legislative Budgeting in the Czech Republic. In Rick Stapenhurst, Riccardo Pelizzo, David M. Olson, Lisa Von Trapp (Ed.): *Legislative oversight and budgeting. A world perspective*. Washington DC: World Bank (WBI development studies), pp. 279–292.
- Masoudi, Heidarali; Nourian, Ali (2023): Arbaeen March and Its Effect on Iran's Soft Power in Iraq: Practice Theory. *Journal of Contemporary Research on Islamic Revolution* 5 (15), pp. 1–18. Available online at <https://jcrir.ut.ac.ir/article919777b63e62925daa9ba386fabec1aa942b6.pdf>.
- McEvoy-Levy, Siobhán (2001): *American exceptionalism and US foreign policy. Public diplomacy at the end of the Cold War*. Houndmills Basingstoke Hampshire, New York: PALGRAVE.

- Morgenthau, Hans J. (1948): *Politics among nations. The struggle for power and peace*. Maidenhead: McGraw-Hill Education.
- Nye, Joseph S. (2020): *Do morals matter? Presidents and foreign policy from FDR to Trump*. New York NY: Oxford University Press.
- Oppermann, Kai; Spencer, Alexander (2017): Narrating success and failure. Congressional debates on the 'Iran nuclear deal'. In *European Journal of International Relations* 2 (3), 135406611774356. DOI: 10.1177/1354066117743561.
- Page, Benjamin I.; Bouton, Marshall M. (2006): *The foreign policy disconnect. What Americans want from our leaders but don't get*. Chicago: University of Chicago Press (American politics and political economy).
- Page, Benjamin I.; Shapiro, Robert Y. (1983): Effects of Public Opinion on Policy. In *American Political Science Review* 77 (1), pp. 175–190. DOI: 10.2307/1956018.
- Pelizzo, Riccardo (2008): Oversight and Democracy Reconsidered. In Rick Stapenhurst, Riccardo Pelizzo, David M. Olson, Lisa Von Trapp (Ed.): *Legislative oversight and budgeting. A world perspective*. Washington DC: World Bank (WBI development studies), pp. 29–48.
- Pelizzo, Riccardo; Stapenhurst, Frederick (2012): *Parliamentary oversight tools. A comparative analysis*. Abingdon, Oxon, New York: Routledge (Routledge research in comparative politics, 45).
- Rana, Kishan S. (2011): *21st Century Diplomacy. A Practitioner's Guide*. London: Continuum International Pub. Group (Key studies in diplomacy).
- Remington, Thomas F. (2008): Separation of Powers and Legislative Oversight in Russia. In Rick Stapenhurst, Riccardo Pelizzo, David M. Olson, Lisa Von Trapp (Ed.): *Legislative oversight and budgeting. A world perspective*. Washington DC: World Bank (WBI development studies).
- Schneier, Edward (2008): Evolving Patterns of Legislative Oversight in Indonesia. In Rick Stapenhurst, Riccardo Pelizzo, David M. Olson, Lisa

Von Trapp (Ed.): *Legislative oversight and budgeting. A world perspective*. Washington DC: World Bank (WBI development studies), pp. 201–216.

Snow, Nancy; Taylor, Philip M. (2009): *Routledge handbook of public diplomacy*. New York: Routledge (Routledge international handbooks).

Stairs, Denis (2003): Myths, Morals, and Reality in Canadian Foreign Policy. In *International Journal* 58 (2), pp. 239–256. DOI: 10.1177/002070200305800201.

Vasquez, John A. (Ed.) (1985): *Evaluating U.S. foreign policy*. New York: Praeger.

Weldes, Jutta (1999): *Constructing National Interests. The United States and the Cuban Missile Crisis*. Minneapolis: the University of Minnesota Press.

Zoellick, R. (1999): Congress and the making of US foreign policy. In *Survival* (00396338) 41 (4), pp. 20–41. DOI: 10.1080/713660133.

Translated References into English

Administrative and Recruitment Affairs Organization. (2022). *Specific indicators for evaluating the performance of executive agencies in 2022 - Ministry of Foreign Affairs*. Available at: [<https://www.aro.gov.ir/DouranPortal/Documents/%D9%88%D8%B2%D8%A7%D8%B1%D8%AA%20%D8%A7%D9%85%D9%88%D8%B1%20%D8%AE%D8%A7%D8%B1%D8%AC%D9%8720230319183708.pdf>]. [In Persian]

Akhwan Kazemi, Masoud, and Nikonhad, Ayoub (2019) Written foreign policy of the Islamic Republic of Iran in the light of upstream documents, *Islamic Revolution Quarterly*, Year 10, Number 34, Spring, pp. 15-44. [In Persian]

Ataei, Farhad, Ghaderi Kangavari, Rohullah, & Ebrahimi, Nabiollah. (2011). Public diplomacy and soft power; Iran and America in the new Iraq. *Politics*, 41(1), 189-204. [In Persian]

- Delawarepour, Mustafa (2023) Asian Assemblies; Obstacles, Opportunities and Diplomacy Requirements of Legislature Assemblies, Office of Political Studies, *Research Center of the Islamic Council*, serial number 19660. [In Persian]
- Delawarepur Aghdam, Mustafa (2022) Parliamentary Diplomacy (3) Union between World Assemblies and Diplomacy of the Islamic Council, *Political Studies Office of the Islamic Council Research Center*, serial number 18189. [In Persian]
- Eftekhari, Hamid (2003). Performance evaluation of executive agencies: A prerequisite for national development. *Process of Management and Development*, 58, winter. [In Persian]
- Emami Meybodi, Razieh (2015). General principles for evaluating policy evaluation systems. *Bi-Quarterly Journal of Political Knowledge*, 11(1), 86-14. [In Persian]
- Gholamshahi Kataj, Leila, & Dinparast Saleh, Faez. (2016). Critical evaluation of constructive interaction in the foreign policy of the Islamic Republic of Iran in the years 2005-2009. *Political and International Research*, 8(29), 187-220. [In Persian]
- Haji Yousefi, AmirMohammad (2021). Evaluation of the Foreign Policy of the Islamic Republic of Iran. *Research Institute of Islamic Sciences and Culture*, Qom, pp. 25-26. [In Persian]
- Hosseini, Seyed. Mohammad Hossien (2013). The position of public diplomacy in the foreign policy of the Islamic Republic of Iran (Case study: Middle East region). *Foreign Policy*, 27(3), 679-700. [In Persian]
- Karimi, Amir. Hooshang (2021). Fixed principles of foreign policy. *Iranian Diplomacy*, April 14. [In Persian]
- Koohkan, Alireza (2011) with people's representatives in the 9th parliament. The position and importance of parliamentary diplomacy in achieving foreign policy goals, *Political Studies Bureau of Islamic Council Research Center*, serial number 12111. [In Persian]

Mehri Pargo, Vajihah and Amiri, Mahdi (2008) Parliamentary Diplomacy; Axes and Approaches, *Political Studies Office of Islamic Council Research Center*, serial number 10071. [In Persian]

Ministry of Foreign Affairs. (2022). *Strategic Evaluation Report of the Ministry of Foreign Affairs, Determination of International Indicators*. General Directorate of Strategic Planning and Supervision of the Ministry of Foreign Affairs. [In Persian]

Moshirzadeh, Homeira (2018). *Theoretical Foundations of Explaining and Analyzing Foreign Policy*. Tehran: SAMT. [In Persian]

Mousavi, Seyad. Rasool (2002). Iran's role in advancing Tajikistan peace negotiations. *Central Asia and the Caucasus Studies*, 39(1), 7-40. Available at: [URL provided]. [In Persian]

Sabouri, Ziyaeddin, & Salehian, Tajoddin (2017). Strategic review of economic diplomacy of the Islamic Republic of Iran: Case study of the eleventh and twelfth governments. *International Relations Research*, 7(24), 133-158. Available at: <http://www.iisajournals.ir/article/53757411c5aa807d9d446ab3c5cd41fa17b3c.pdf>. [In Persian]

Seventh Development Program Bill (2023), *Majlis Research Center website*, available at: <https://rc.majlis.ir/fa/news/show/1776775>. [In Persian]

Shafiei, Nozar (2003). Strategic evaluation of the foreign policy of the Islamic Republic of Iran in Afghanistan. *Strategic Studies*, 6(4), 827-851. [In Persian]

Zarif, Mohammad Javad (2020). *Iran's Foreign Ministry: We are ready to mediate between Armenia and Azerbaijan*. September 28. Available at: <https://www.bbc.com/persian/iran-54321659>. [In Persian]

استناد به این مقاله: مسعودی، حیدرعلی. (۱۴۰۳). ارزیابی و نظارت مجلس شورای اسلامی بر دستگاه‌های دولتی:

نمونه پژوهی وزارت امور خارجه، دولت پژوهی، ۱۰ (۳۸)، ۴۲-۱.

Doi: 10.22054/tssq.2024.80333.1537

The State Studies Quarterly is licensed under a Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 International License